

Shri Raghunath Temple MSS. Library,
JAMMU

No. ५०३
घ
Title कविकल्पलता
Author देवेश्वरः
Extent ३७ पत्र Age _____
Subject अलङ्कारशास्त्र

204035

कोवि कावली

26 अगस्त

अहमदनगर

कोवि 3 अगस्त

॥ ओं स्वस्ति श्री गणपतये नमः ॥ गंगा वारिभिरुक्षिताः फणिकणैरुत्पलवास्तच्छिरवारत्नैः कोरकिताः सुधां
 मुकलया स्मेरैकपुष्पश्रियः । आनन्दश्रुपरिलुता सिद्धतमुग्धुनैर्मिलद्दोहदानाल्पकल्पलताफलंददतुवा
 भीष्टं जराधूर्जटेः ॥ १॥ मालवेन्द्रमहामात्यश्रीमदागमटनन्दनः । देवेश्वरः प्रतनुते कविकल्पलतामिमाम् ॥ २॥
 प्रतिभाभावितात्मानः कवित्वं स्वेन कुर्वते । अन्यत्र कविताधानकुशलाविरलाः पुनः ॥ ३॥ यदन्यैर्वर्त्मनस्तु संप्र
 तसंचरतो मम । पदे पदे प्रसवलतः सन्तः सन्तव वलं वनं ॥ ४॥ कविशिक्षाशतं वीक्ष्य कवीन्द्रानुपजीव्य च ॥ नि
 वदेयं मया धीरास्त्वरितश्लोकसिद्धये ॥ ५॥ सुहृत्तरम्यस्तव कासदालिपरिशोभिता । कविकल्पलतासेयं
 ममलापरिशाल्यतां ॥ ६॥ शब्दश्लेषकथार्थाख्याश्रित्वारस्तव कादह । ते चतुःपञ्चषट्सप्तकुसुमैरन्विताः
 क्रमात् ॥ ७॥ तत्राद्यस्तव के छन्दोभ्यासः सामान्यशब्दकैः । वर्त्मस्थितिरनुप्रासः कुसुमानियथा क्रमात् ॥ ८॥
 छन्दोभ्यासप्रसूनेत्रनेत्रभूते विपश्चिता । कथ्यन्ते के विशब्दाः यैश्छन्दोपि हि विविच्यते ॥ ९॥ श्रीलक्ष्मीः क
 मलापद्यालयाचहरिवल्गुभा । दुग्धाब्धिनन्दिनी दीरसागरापत्यमित्यपि ॥ १०॥ क्षीरपायो धितनयेत्येवमेका
 तरादिकं ॥ ११॥ आदौ साध्यं पदं स्यात्परो वक्तव्यं विशेषणैः । विशेष्योर्थोऽक्षराकाराधारधेयक्रियागुणौ ॥ १२॥
 । सादृश्यपरिवाराद्यैः क्रियते स विशेषणैः । यथा सुधां शुद्धवलोतिवृत्तः । ज्ञानातरितो हरिणंदधानः । महत्तमो
 पुनर्जनतापहारी मृगेन्द्रवद्राजतकृतमध्ये ॥ १३॥ बन्धुश्रौरः सुहृदादीकल्पः प्रदः प्रभुः समः । देशीयदेश्य
 रिवाभसोदराद्याश्चार्थकाः ॥ १४॥ यथेन्द्रबन्धुमुक्ताश्रीचोरोहारः श्रियः सुहृत् । कुन्दवादी हंसकल्पः क्षीरप्रस्थाय

मप्रभः। १५॥ गंगसमोजदेशीयः शेषदेश्यः सुधारिपुः। विशाभस्तेजसोरशिः कैलासोदरसोदरः। १६॥ कथान
गरसर्वार्थनित्यकृत्यादिवर्षनैः। लोकानां दृष्टवेषाभिः छन्दोऽभ्यासक्रमोयथा। १७॥ आसीदशरथो राजा च
त्वारस्तस्य सूनवः। रामलक्ष्मणशत्रुघ्नभरताश्चतिविश्रुताः। १८॥ ध्वस्तध्वांतभरं रत्नवेश्मविस्मेररश्मिभिः।
राजधानीदिनस्येव तत्पुरं शोभते सदा। १९॥ स्थालीभात्यन्तर्लेयमस्मिभिः शोभते घटः। पटः संलक्ष्यते सूक्ष्म
स्ताहाह्नस्मीरियंवधूः। २०॥ प्रातः कृतश्रमः स्नातोर्चितदेवोक्तानलः। भुक्तान्नः श्रुतसंख्यास्त्रः सायं शय्या
गृहं ययौ। २१॥ पुष्पाणि पाणिदेशे सौकीर्त्वा क्रीडतिका मुकः। तांबूलिकोत्रतांबूलमस्य पश्याप्ययत्यसौ। २२॥
तदर्थान्यपदैः स्वान्यश्लाकस्य परिवर्त्तनात्। तत्रैव छन्दस्यस्येदथ छन्दोंतरं यथा। २३॥ प्रत्यर्थिदृष्टिर्वा
पालतमोजालदिवाकरः। नीतिव्रततिपर्जन्यो राजते जगतीपतिः। २४॥ प्रत्यनीकावनीकांतध्वांतविध्वंसनां
श्रुमान्। नयवह्नीवनाम्भोदः शोभते भूमिवह्नेभः। २५॥ प्रत्यर्थिदृष्टी हृदयाधिनाथध्वानौघविध्वंसनवा
सरेणः। सन्नीतिवह्नीवनवारिवाहो विश्वम्भरायादयितो विभाति। २६॥ दुर्गरिधरणीधरोद्धतध्वान्तमण्ड
लविखण्डनां श्रुमान्। नीतिवह्निवननूतनाम्बुदोमेदिनीपरिवृटो विराजते। २७॥ यतिमङ्गो नाम धातुभागभेदेभ
वेद्यथा। पुनातु नरकारिश्चक्रभूषितकराश्रुजः। दिविषहृन्दवन्द्यं वंदे गोविन्दपदधयम्। २८॥ स्वरसन्धौ तु
नश्रीशोस्तुभूतैर्भवतो यथा। २९॥ न स्याद्विभक्तिभेदेभात्येष राजति कुत्रचित्। क्वचितु स्याद्यथा देवा यनमश्रन्द
मौलयै। ३०॥ चोदयोनप्रयोक्तव्या विच्छेदात्परतो यथा। नमः शिवाय कृष्णाय च दानवविनाशिनै। ३१॥ एकस्व
रोपसर्गेण विच्छेदः श्रुतिसौख्यकृत्। यथा पिनाकपाणिं प्रणमामि स्मरशासनम्। ३२॥ एवं यथा यथोद्देशः सुधि

यां नो पजायते । तथा तथा मधुरतानि मितं यतिरिष्यते ॥ ३३ ॥ अवकर्षा विमधुरा मनोहरति भारती । तमो निचय संकाशं
 जुना देवको किला ॥ ३४ ॥ ॥ इति प्रथमस्तव के छन्दोभ्या सो नाम प्रथमं कुसुमं ॥ १ ॥ सामान्यशब्दाः कथ्यन्ते क्रमादेको
 दशदयः । श्रीमोहे हि नुनिः सन्निप्रविद्रागशुसंयथा ॥ १ ॥ श्रीकृष्णभो केशव हे हरे द्रष्टुः पीडितारे सुमतिं प्रयच्छ । नि
 काममासेव्यविभासि नुत्वं सद्योगिनां चेतसि संगतोसि ॥ २ ॥ स्फुटं स्फूर्जं स्फुरत्स्फारं सारं तारं वरं परं । प्राग्यं प्राज्यं प्रियं
 प्रेष्टं प्रेष्टं ज्येष्ठं मुकुर्वज्ज ॥ ३ ॥ कीर्त्यं काम्यं कर्म कांतं मंजुमंतु महामिलनं गाढं वाढं दढं प्रौढं वल्गुवल्गुलल्लु
 लल्लु ॥ ४ ॥ स्वैरं सम्यक् सदाशश्वत्सत्यं नित्यं भ्रवंद्रुतं । धुर्य्यं वर्य्यं पुनः प्रायः सुष्टु सद्यो भ्रंशं लसत् ॥ ५ ॥ ननु नाम कि
 ल क्रीडं चंचो रुजवात्स्वलु । श्रीमदुच्चैः शनैर्माद्यद्रंगद्रिगच्चिरं परि ॥ ६ ॥ द्युत्तरम् ॥ १ ॥ कटिति प्रकटं सपदि
 प्रसभं निविडं रुचिरं सुगमं प्रवरं । विकसद्विहसद्विचरदिसरद्विमलं सकलं वज्रलं प्रवलं ॥ २ ॥ सर्वदा सर्वथा स
 द्धतः श्रीधृतः सत्वरं संततं निश्चितं वेगतः । उच्चैरञ्जसानित्यशः सुंदरं पेशलं मञ्जुलं प्रोद्यत् सविस्फुरत् ॥ ३ ॥ प्रो
 द्यामविभ्राजदुत्तुङ्गं विस्फूर्जदुत्तानशोभाद्यविस्फारविक्रीडत् । सच्छायसच्छाभनिःशेषनिःशंकमित्येवुधै
 स्मत्तराणि प्रोद्यन्ति ॥ ४ ॥ अक्षरं ॥ मनोरमं मनोहरं समंततः समीहितं । वरद्युतिस्फुरत्प्रभं महोज्ज्वलं धन
 च्छवि ॥ १ ॥ रया देवजया देवसर्वकालं सुनिश्चितं । स्फारणं प्रभायुक्तं स्फूर्जच्छायं प्रियायुतं ॥ २ ॥ वराभोगं व
 ज्रश्रीकंलसत्कांतिसुरद्युशः । धनच्छायं रुटित्येव शोभायुक्तं विकस्वरं ॥ ३ ॥ चतुरक्षरम् ॥ प्रवरश्रीकं रुचिर
 च्छायं स्फुटलक्ष्मीकं वज्रलश्रीमत्कलयायुक्तं विकसद्भोचिः प्रचुरज्योतिर्द्युतिरोचिस्सुः । विलसच्छवि

प्रसरत्प्रभं प्रसरद्दसं सुषमामयावज्रवैभवं रुचिभासुरं कलया न्वितं मलवर्जितं। स्फुरितोदयं स्वचितं
प्रियाविकटोच्छ्रयं प्रमदालयं। घनविभ्रमं मुवनानुतं वरदीधितिद्युति सुंदरं ॥५॥ पंचाक्षरम्॥ अद्भुतवैभ
वमक्षिमहोत्सवमुज्ज्वलभासितभूरितरद्युति। कांतिनिकेतनमिदं तमाकृति चारुतरच्छवि सुन्दर
दीधिति। मनोहरच्छायमुदञ्चितद्युति स्फुरत्प्रभाचारुघनप्रियायुतं। समुल्लसत्कान्तिविभाविभासि
तं निवेश्यमित्युतुषडक्षरं पदम्॥ ६॥ षडक्षरं॥ समुल्लसितशोभाद्योरोचिर्निचयरोचितः। चारुचंच
त्कलाशालीकान्तकान्तिनिकेतनम्। वल्लुवलादपुष्पदंती महामहिममन्दिरम्। आभासं भारसं
शोभीदीप्तिमण्डलमण्डितः। प्रभाप्राग्भारसारश्रीसद्यदंशतरद्युति। मनोरमतमच्छाये विभावैभव
शोभितः। चमत्कारकरस्फारप्रभाप्राग्भारभासुरः। मनोरमतमक्रीडकान्तिमण्डलमण्डितः। मनोहरत
रस्फूर्जद्गूर्जस्वतकलोज्ज्वलः। अत्यद्भुतवपुर्लक्ष्मीशोभितक्षितिमंडलः। मनोहारितरोच्छ्रायका
यच्छायचंचयान्वितः। प्रीतिस्फीतिकरप्रेखत्प्रभासंहतिसंहतः। विस्फुरदग्निविस्फेरविस्मयाविष्टविष्ट
पः। नयनानन्दनोद्गमरामणीयकमन्दिरं। अवतीतलवर्जितदृशममृतं श्रेष्ठः समरैककुलगेहं। चित्ता
कर्षमहोषधिरधिवासः कान्तिकेतक्याः। परिसफुरत्कान्तिभरप्रचारकः स्वपीडनेनापि परोपकारकः॥
समीपभाजाहृदयैकहारकः स्वभावसौंदर्यविशेषभूषकः। जगत्प्रमोदोदयदानसञ्जनः शुभोद्यतव्य

3

प्रवलप्रशंसनः। नियन्त्रितालोकमनसुरङ्गमः। स्थिरकृतालोककहृदिहंगमः। प्रमोदपात्रीकृतसर्वभूतलः। प्रतिक्षण
 दीर्घगुणोर्मिशीतलः। समुद्रसदृधि तिपुंजमञ्जुलः। समस्तचित्तोत्सवंकृत्स्नभावतः। श्लोकत्रयेपिपादान्ताक्षरलो
 पेन छन्दोतरं। जगत्रयेकान्तमनोरोताक्षरनन्यसाधारणकान्तिकान्तः। अत्राजमाधुर्य्यसुधानिधानमनोवि
 हंगाहरलोकपाशः। निरवद्यसमुद्यदुज्ज्वलस्वगुणश्रेणिमनोहरकृतिः। त्रिजगज्जनचित्तचित्रकलयनानन्दसुधा
 भवर्तिकः। अवतीतलवर्तिलोचनामृत। वर्तिप्रमदैकमन्दिरं। धनविस्मयचित्रशालिकाहृदयोभोरुहभानुभण्ड
 लः। हृद्यतरद्युतिवारिपयोधिलोकविलोचनशीतमयूखः। चारुतमापद्यनोद्यनिवेशोभवलयस्थितिविस्म
 यहेतुः। मुख्यास्यानीसंपदासंमदानांलीलाशालाभाविताभावितानैः। पुंसानेत्रक्षेत्रपीयूषवृष्टिविष्णोदामो
 श्रय्यहय्यक्षेत्रैलुः। उद्यदुज्ज्वलगुणोद्यमेदुरोरमणीयकविलासमन्दिरं। सुन्दरवयवसन्निवेशतःका
 न्तकान्तिभरभासुराकृतिः। गुणिमणिप्रकरैकमहोदधिः। सकललोकविलोचनचन्द्रमाः। विलसदुज्ज्वल
 कान्तिनिवेशनंसहृदयौघचमत्कृतिकारणं। लसदंगरुचिप्रचयेनयुतो नयनोद्यमधुव्रतफुल्लवनं। हृद
 याञ्जविजृम्भणतीक्ष्णकरोद्यनविस्मयसम्पदवासकम्। तडित्युन्नमज्जुप्रसर्प्यप्रतीकप्रभासरदूराव
 धूतान्धकारः। मनोमीनहर्षप्रकवेकवर्षदृगभोरुहानन्दसंदोहहेतुः। अखिलजगदवेद्यमाणिलक्ष्मीः
 स्वगुणविराजिभिरंगकैः। प्रशस्यः। वसतिरतिवलददक्षपक्षप्रकरविजितरकीर्तिकौमुदीनां। निशेषलो
 कपरितोषकरस्वरूपः। शोभान्वितावयवसुन्दरसन्निवेशः। दूरनिरसखलदुर्ध्ववनावकाशोव्याज्जम्भमाण

रामः

३

गुणसंग्रहणप्रवीणः॥प्रवक्तृत्तदखिलावयवानवयवः प्रोद्यन्निजोज्ज्वलगुणप्रकराभिरामः॥आनन्दिनि
सहृदयैरभिनन्द्यमानः स्वप्रक्रियाभिरभित्तुविराजमानः॥कुतुकतरलचित्तैः सज्जनेः स्तूयमानस्त्रिभुव
नजननेत्रक्षेत्रपीयूषवृष्टिः॥प्रतिकलसमुदञ्चिद्रूपसंपन्निधानंसकलमलविमुक्तः साधुवादेन युक्तः॥मु
खरखरखलोक्तिध्वान्तविध्वंसनेन्दुर्विलसदमलकायव्यायतानन्तकान्तिः॥अनगुगुणमणिश्रीश्रीणि
विश्रामदत्तैः क्षपितनिखिलदोषः सर्वसन्तोषहेतुः॥समुद्यत्प्रत्यंगप्रसृमरमनोत्तद्युतिभरोमनोमोनाकु
ष्टिप्रवेलवडिशंकामृगयोः॥धनाश्रय्यस्यानंजगतिकुतुकोत्तानितदृशानराणामानन्दामृतलहरिदुग्धा
मुधिरयं॥उच्चैश्चेतोहरिणहरिणखर्वगन्धर्वगीतं तत्तन्नेत्रावलिमधुलिहामाकरन्दः प्रवाहः॥सर्वाश्र
य्यप्रदसमुदयद्रूपसंपन्निधानं चंचद्रोचिः प्रचयसिचयश्चलसंपन्नगात्रः॥सकलजनताचित्ताश्रय्यप्रद
प्रकटोद्यत्सनामधुरिमपरिपाकोद्रेकस्फुरद्युतिसुन्दरः॥नयननलिनानन्दोद्भासग्रहाधिपमण्डलोल्लसद्
वयवश्रीरोचिस्सुनिजान्वयभूषणं॥लसद्नरसञ्चरानयनमीनयोज्ज्वलितमुदञ्चदतिसुन्दरप्रसृमर
प्रभाभासुरः॥अमन्दगुणमन्दिरं सुभगतालतामण्डपः॥समस्तजनविस्मयप्रदसमुद्यत्सखाकृतिः॥अवय
वसन्निवेशजितसर्वमनोत्तचयोधनवसुधाजनेक्षणासुधारससेचनकं॥सहृदयमानसांबुजविज्जम्भणी
क्षणकरोद्युतिभरमासिताकृतियातिचमत्कृतिकृत्॥सर्वावयवविनाकृतः कृतपरीरभः समस्तैर्गुणैरानन्दैक
निदानमानवपतिः क्षमावातिराशिसुतः॥उन्मीलन्निजकांतिकेतव्रसमाकृष्टाक्षिपुष्यधयोविद्वन्मानसरज

क. वि.

ता

४

हंसवितरावासायसौषंसरः सांद्रनंदसुधासमुद्रलहरी सायान्धमग्रात्मभिः सर्वैः सर्वकुलापकुशलैः साकांतमुद्गीक्षितः उद्य
धयनरोरुकांतिपटली विद्यासरण्याकृतिः साधारणपदव्यतीत सहजोन्मीलतनुश्रीभरः अंगप्रत्यंगसांन्यचुरतक्षिरमहाकांति
भाराभिरामोनिर्व्याजभ्राजमानानणिमनिजगुणाग्रामविश्रमधामलोकेरालोकमानः प्रमदजलपरिष्वक्तनेत्रारविदेगानंदे
स्येकसारः सकलवसुमतीमंडलीसारभूतः पवंसामात्यकैः शट्टेशोचित्पेननिवेशितैः दत्तैः छंदसु सर्वेषुकर्तव्यपदयोजनम्
अथसंस्कृतप्राकृतयोः समाः हाराहारविहारसासरसाः संभारोगासुराः संहारामरवीराणागणा छंकारनाराकराः लोलो
ह्लासविलासवायसवैहरीह कारहीरांकुरानीहारोरगतालतरलागोविंदकंदोदराः तरुणातरणीदासामोहमासाः खरत
रयासावासराभहासाः करकरिकिरिकीराकोलक - लधीरामलमलयकरीरावामदेवासिवीराः नरनरककरकादंड ।
चंडालरंकादरसस्तकलंकाः कंवलाकारपंकाः खलवरुलकुरंगादेहसंगाः परकुररतरंगाश्चारसंचारभंगाः अरिहरि ।
परिणाहाः कंठकुंठादिदाहाः परिसरकरिहाहामंजुमंजीरवाहाः अचलकुलकुमाराः कुंभकुभीः रमाराः विरलका ।
वलजाराः सुंदरोदारपाराः जंवीरकेसरिखराहस्यारिकालाः कंकोलकुतलचमूलैरुचिरामवालाः आशिहराहुंरणा
संगरचोडतालाः संसारकेरलसमीरणटकभालाः आसारचामरकुलीरतरंगसुराः कंकालकंदलकरालविलासपराः
हेरेवकंबुविधुसिंधुवुधांधवंधा कुंदेदुमंदरसमीरसमूहगंधाः भीमांकसंगरकिरीटतमालकुंजाहिंतालतोमर ।
महीरुहविंवपुंजाः हिंडीरपिंडवरसंवरकोणकाणाः सरंभसोमपरिरंभविकारवाणाः वसंतावासवेशंतवासववा
सराः कासारसीरसरसाः किरणारुणावाराणाः पतेपुलिंगाः हेलाखिलाकलामालाकाहलाचला कीलालीलावला
लोलादोलावसीमसी धरणीधारणीगोणीरोहिणीरमणीमणीवीणावाणी रसावेणी रीठागंगातरंगिणीकद

लीहाहरीवारीरामाभेदीरोवसंधरा कालीकरीलीचामुंडारंभातलामही पतेस्त्रीलिङ्गाः जलपलम्र।
लंवारीकीलालरुलंपललदुकूलंलिङ्गगंभीरकूलंसलिलकमलवीरंरुद्धराजीवनोरंहलरजतकुटी
रंदारुनालंपटीरं कारणंरोहणंचैलंकुहरांवरमंदिरं कुड्यातांमंडलतामरसंकुंडलमेगंद पुरारविं
दलोहांगतडागकाणंकुलं तोरणंमरणंतंगमलमागारभासरं पतेनसंसकलिङ्गाः ॥ भणगच्छदेहि
संहरचोरयमारयावगच्छेहि अवलोकयावचिंतयखादेतिचधातजंविद्धि अथनिरोध्याः नीहारहारहरैणं
कुहराट्टहासकेलासकासरदनारदनारसिंहाः घोषाहिहंसचनसारहरीद्रनीगहिंजीरनिर्जरशरद्धनचं
द्रकांताः शृंगारसागरतडागजडागयागहर्षततन्नकनखात्ततदीक्षितात्ताः नाराचकाचकेचकीचकचंचरी
कचाणक्यचारणागणात्तंण काणशोणः संसारसारसरसालसालकंकालकालकलशैलखलालकांकाः
किंजल्ककल्ककरशंकरकीरहीरलंकेशगरकेशरेदशलेशाः आनंदनंदनधनंजयावंजरीदाः कीटाग्रिकटं
ककटाहकदाक्षयत्ताः रत्नाक्षयजजनकांजलियंत्रयत्तारत्नाथरांधकथराधरधौरसीराः पतेपुलिङ्गाः ॥ गं
गागीतासनीसाय्वीसीतासंथागयागदा आशीः काशीनिशानासाकांतिः शान्तिर्दशारसा आर्द्रा निद्राहरिद्राट्ट
द्रात्तालाकाधृतिः कृतिः क्वायाजायाकथाकांताधात्रीरात्रिगीतिरतिः कंधराधारणधारातारा काराजराधरा आ
जिराजिरजन्यर्तिः कीर्तिः कन्यातटीनटी नारीसारीदरीदासीचटिकाखटिकाजटा कक्षारत्ताशिखासंख्याका
लिदीकलिकाकला पतेस्त्रीलिङ्गाः चरणकरणचक्रंदोत्रनत्तत्रतक्रंरजतशतशरीरंत्तीरनीराक्षिनीरं धनक

क. वि.
ता.

नकनिधांभ्यानसंख्यानदाननलिननगरगोत्रच्छत्रनेत्रास्थिगात्रं आत्विंगनसानसरश्चरित्रं जलस्थलस्थानक
लत्रचित्रं कौलाल जालालिकनालदैत्यलिंगंगनारण्यहिरण्यसैन्यं अंजनाजिनयानासृक्कांचनाननकाननं हाट
कंठाद्यनैलंचलंरसानलं अदनंसदनंत्तानंनिदानंदधिवंदनं अक्षरंलक्षणोलह्यं शस्त्रशास्त्रदलंहलं पतेनपुं
सकलिंगाः आशास्त्रेस्तिलचकास्तिनिंदतिस्त्रजन्माशंसतिकीडतिध्यायत्यर्चनित्याचतेयति हरत्याराध्यतित्रस्यति
शेतेगच्छतियच्छतीनयन्यायानिहंतीहतेः प्रातिस्त्राति ददातिनयतीत्यायाः क्रियाश्रितयेत् इतिसामान्य
शब्दोनामद्वितीयेकुसुमं २ अथवर्णनिकथ्यंतेतानियानिकवीश्वरेः महाकाव्यप्रभृतिपुप्रबंधेषुवचंधि
रे राजाराजवधूवुरोहितकुमारापातासेनाधियादेशग्रामपुरीसरोधिसरिद्ध्यानाघरणायमाः संत्रोहतरण
प्रयाणमृगयास्ये भर्त्विजेन्द्रदयावीवाहोविरहस्वयंवरसुरापुष्पांबुलेलारतं नृपेकीर्तिप्रतापाद्यादुष्टशालि
विवेकिताः धर्माप्रयाणसंग्रामशस्त्राभ्यासनयत्तमाः प्रजारागोरिशैलादिवासोरिपुरश्चन्यता औदार्यधैर्यगंभी
र्यशौर्यैश्वर्योद्यमादयः देवासौभाग्यलक्षणशीलशृंगारमन्मथाः त्रपावातर्यदाक्षिरापप्रेममानव्रतादयः
वेणीःधम्मिलसीमंतभालप्रवरणनासिकं कपोलाधरमेत्रभ्रकटाक्षरदभाषणं गंडवाहुकरोरोजनाभिमथ
वलित्रयं रोमाणिश्रीणिजंघोरुगतिक्रमनखक्रमाः पुरोहितोवेदस्त्रतिसः सत्यवाक्यशुचिः ब्रह्मतपोविम
लाचारः प्रतिकर्तापदामृतजुः क्यारेशास्त्रशास्त्रश्रीकलावलगुणोच्छ्रयाः बाह्यालीखुरलीराजभक्तिः सुभग
तोदया मंत्रीभक्तः शुचिः शूरोनुद्धतोबुद्धिमात्तमी आत्मीक्षिकादिकुशलः परिच्छेदीसुदेशजः सेनापनिर्जिता

यासः स्वामिभक्तः सखीरथीः अभ्यासीवाहने शस्त्रे शस्त्रे च विजयीरणे देशरत्न खनिद्रव्यपरापथान्याकरोद्भवाः दु
र्गग्रामजनाधिकानदीमातृकादयः ग्रामे धान्यलतावृक्षसरसीपशुपुष्टयः क्षेत्रारक्षककेदारग्रामेयीमुखविभ्रमाः
पुरेष्टपरिस्वातप्र - तोरणश्चजाः प्रासादाध्वपारामवापीवैष्णामतीत्वरी सरसंभोलहर्यमोगजायवुजषत्यदाः
हंसचक्रादयस्त्रीरोचानस्त्रीपांथकेलयः अब्योहीपादिरत्नोर्पिपोतयादोजलल्लवाः विस्रकुल्पागमश्चंद्रादृष्टि
रौर्वीचप्ररणं सरित्यंबुधियायित्वंवीचोजलगजादयः पद्मानिषट्पदाहंसचक्रायाः कूलशाखिनः उचानेसार
णिः सर्वफलपुष्पलताउमाः पिकालिके किहंसायाः क्रीडावाप्यंथगस्थितिः शैलेमेघौषधीधानवंशकिन्नरनि
र्कराः शृंगपादगुहारत्नवनजीवायुपत्यकाः अररेणैहिवराहेभयूथसिंहादयोदुमाः शुककाककपोताद्याभि
लभलदवादयः आश्रमेतिथितजेणविश्वासेहिंस्रशानता यज्ञधूमोमुनिसुतादुसेकोवल्कालडुमाः मंत्रेयं
चांगताशक्तिः षाड्गुणोपायसिद्धयः उदयाश्वितनीयाश्चस्यैर्योन्नत्यादितक्तयः दूतेस्वस्वामिनेजः श्रीविक्रमोन्नत्य
क्तद्वचः शत्रुतोभकारीचैष्टायास्यंदात्पमभीरुता पुष्टेत्तवर्मवलचारत्नांसिक्तयनिस्ताननादशरमंउपरक्तमयः ।
छिन्नातपत्ररथचामरकेतुकुंभिसुक्तासुरीवृत्तभटाः सरपुष्पवृष्टिः प्रयाणेभेरिनिस्तानभकंयवलधूलयः क
रभोत्तधुजक्षत्रवर्णिकशकटवेसराः मृगयायाश्चसंचारोवागुरानीतालवेषता भट्टरुक्माष्टगत्रासः सिंहपुष्टं
गतित्वरा अश्वेतिवेगित्वमौन्नत्यंतेजः संलक्षणः स्थितिः तुरोत्तवातरजोत्तयंजातिर्गतिविविचित्रता गजेसहस्रयो
धित्वमुच्चत्वंकर्णचापलं अरिबृहविभेदेत्वंकुंभसुक्तामदादयः सरभोदोलाकोकिलमारुतसूर्यगतितरुवलो

क.

६

ज्ञेदाः जातीतरपुष्पचयाप्रमंजरीभ्रमरकंकाराः श्रीष्मेपाटलमलीताएसरः पथिकशेषवातोल्काः शक्तप्रपाप्रपा।
 सीम्भान्तला आदिफलपाकाः वर्षासयनशितस्मयहंसगमाः पेककंटलोद्भेदोजातीकदंवकेतकफंकानिलषणाहलि
 प्रीतिः शरंदीनंदुरविपटत्वंजलाच्छता-स्पर्हंसदृषदृषाः सप्तकदपमसिताभ्रधान्यशिविपत्तमदपाताः हेमंतेदि-
 नलक्षुताशीतंयवस्तंभमरुवकहिमानि शिशिरेकिरीषधूमविकुमुदांबुजयावकोत्कर्षाः सूर्येरुणाताराविमणीच
 कांबुजपथिकलोचनप्रीतिः तारंडदीपकोषधिचूकतमश्रोरकुमुदकुलदार्तिः चंद्रकुलाटाचकांबुजमानिविर।
 हितमोर्तिरौज्वलां जलधिजलनेत्रकैरवचकोरचंद्राश्मदंपतिप्रीति विवोहेस्तानपुद्गांगमृषोललप्रयीरवाः
 वेदीसंगीततारत्तालाजमंगलवर्तनं राजपुत्रीनृपाकारान्वयचेष्टाप्रकाशनं सरापानेविकलतासवलनंवचने
 र्षावकोगतौलजामानच्युतिः प्रेमाधिकंरक्तेक्षताभ्रमः पुष्पावचयेपुष्पावचयः पुष्पापणार्थितो दयितेमाला
 गोत्रसवलनेर्षावकोक्तिसंभ्रमाप्रतेषाः जलकेलौसरः तोभश्चक्रहंसापसर्पणं पद्मस्नानिःपयोर्विदुदृशागभ
 षसाच्युतिः सुरतेसात्विकाभावाः शीत्काराः कुशलाक्षताकांचीकंकणमंजीररवोधररदत्तं वोधररद वरणे
 पुवर्णभावानादिद्यात्रमिहकीर्तितं स्रथीभिश्चिंत्यमानानांभवत्येवसमंतता असतोपिनिबंधेनाः भिवंधेनस
 तोपिच नियमेनचजात्यादेः कवीनांसमयस्थिथा असतोपिनिबंधोयथा रत्नानियत्रतत्राद्यौहंसायत्यजलाशये
 जलेभायंनभोनयामंभोजायंनदीषपितिमिरस्य तथासृष्टिशासत्वंसूचिभेयता अंजलिशासताकुंभोपवास्तत्वं
 शशित्विषः शुक्लत्वंकीर्तिहंसादौकार्स्पर्चकीर्तिपाययोः प्रतापेरक्ततोसत्वेरक्तत्वंकोथरागयोः विभावर्ण्याभिव

६

तदाश्रयणं चक्रवाकयोः ज्योत्स्मपानं च कोराणां चतुष्कत्वं पयोनिधेः सतोष्यनिवंधो यथा वसंते मालती पुष्पफलं
 पुष्पे च चंदने अशोके च फलज्योत्स्नाश्चांते कलां तपन्नयोः कामिदंते शुकुंदानां मुकुलेषु चरत्ता हरितत्वं दिवानी
 त्यलानां च विकाशिता वर्णयेन्मसदयेत म्रियमोथ प्रकाशते भूर्यत्वं भवत्येवमलये स्येव चंदनं सामान्यग्रहः
 एशौल्लं च नोभः पुष्पवाससां कृत्स्नत्वं केशपाशाहिपयोनिधिपयोमुचां रक्तत्वं रत्नबंधूकविवांभोजविवसतां
 तष्ठावसांतपवान्यपुष्टानां कलकृजितं वर्षास्वेवमपूराणां रुततभ्यं च वर्णयेत् नियमस्य विशेषो यः पुनः कश्चित्
 काशते कमलासंपदोः कलहरितो नांगसर्पयोः पीतलोहितयोः स्वर्णपरागाग्रिशिखादिषु चंद्रेशैणयोः का
 मध्वजे मकरमत्स्ययोः दानवासुरदेवाभामैकमेवाभिसम्मतं बहुकालजन्मनोपिशिवचंद्रस्य बालता मानवामो
 लितो वसर्पादेवाश्चरणातः पुनः इति वसुधै स्थितिनाम तृतीयं कुसुमं ३ अथोक्त्यादिके राजवर्णनामुपयोगिनः अ
 नुप्रासस्य सिद्धार्थं शास्त्रात्कतिययान्नुवे वर्णानामनुवृत्तिर्यानातिदूरं रश्मिनिः अनुप्रासः सतेनैव सनाथाकाव्यप
 द्वितिः गतालंकारं कोपिकाव्यवंधो विराजते वसर्गः सयोर्णवो दीर्णसुधाविस्पर्धि नो यदि मृगनाभिसनाभिः श्रीश्री
 कंठकंठरुक् सतोयतोयदृष्टायोयनाद्यननुतिः स्वर्धुनीते पुनीतेयं निर्यन्निर्फरनिर्फरा मेदुरापादुरापात्वा मत्तत
 रत्नतात्ततात् अर्यमावर्यमाहात्म्यः कोकशोकविमोककृत कीनाशभीनाशकरः प्रवालप्रवलच्छविः चनाभोगेन
 भोगेत्वां सेवते देवतं म्परः वंदे ह्लातसंदेहं विमलं कमलंतव स्फूर्जद्भुजं टिसंकाशो गतार्तिः कार्तिकेयवत् श्रीमान्ना
 माभिरामश्रीः सत्रिविक्रमविक्रमः विस्मयस्वरूपश्रीः कृतपोरुषयोरुषः श्रीवत्सालांछनकायो धरणीधरणीर्धरः
 ३

क. वि.
ता.

विष्टरप्रवसाविष्टश्चमनापमनाभवत् रराजराज राजश्रीः पितामहमहा महाः कश्चिदुश्चावनप्रायः पाकशासनशा
सनः श्रीमाभिद्रंद्रवोभिद्रः समसुः शतमसुवत् निविडोताविडोजावदनद्योमद्यवानिव दंभजंभजिदारंभः प्रमृहवृह
वर्जितः महीमहोयान्संसारसारः शतपराक्रमः संकल्पकल्पवृक्षश्रीः प्रज्ञावज्ञातवाक्यतिः श्रीरंगरंगदंभश्रीः र्वलिवा ।
लिव लादली नयज्ञयज्ञपुरुषः शिपिविष्टनिविष्टधीः स्मरच्चस्मरसंकाशोभाग्यसौभाग्यसौ धुर्यमाधुर्यसारश्रीः कुश
ली मुशलीयथा रुचिरुचिरोचिस्तुः क्षमयाक्षमयासमः काससंकाससकीर्तिः सर्वदासर्वकामकृत श्रीणतिप्राणि
नामेषमनोहरमनोहरः महादेवमहादेवः करुणावरुणालयः तनयोविनयोयेनकेतकश्चेतकीर्तिमान् राजतेरा
जतेजोभिः कविराजिविराजितः मणिचुमणिदुष्प्रेक्ष्योत्ज्वलदुज्वलभूषणः उद्दामधामकामश्रीर्धर्मकर्मणिशर्म
भाक् भूखंडाखंडलः कांडचंडकोदंडपंडितः प्रचंडकुंडलोदंडगंडमंडलमंडितः सन्निधानंनिधानंतेकरवंनरवं
दितः नितरांविनरांवनिराजसेवकः हारमणीरमणीयानाकनायकनायका भाविताभावितानेनकलितालिता
लिकैः कांताकांतालकांता सौम्येयसीप्रयसीभृशं कांदाः कंदर्पदंर्पस्पटाटलायाटलाथरा खर्वीकृतोर्वशीरा
र्वनिवीसितरतिद्युतिः रमणीरमणीयासौसमनः सुमनः सुमनः स्मिता शवरीकवरीरम्पाप्रवराः शवरास्तथा प
र्वतः सर्वतः श्रीमानधुनामधुनागतं बुधाबुधासुधाबुद्धिर्मग्धाधरेः धरे तारवंसारवेतोयंरुचिरंस्वचिरंनकिम् ।
अमुनायमनातीरे शैशवंकैशवंपुरा स्फुरदक्षेण दक्षेणस्पष्टदृष्टमट्टट्टतः उग्रोगिरिगिरिशः शंभशोभोच्यु
ताच्युतः क्लृप्तक्लृप्तोहयवियः सूर्यशोयोर्विः चविः भीममीमोरुद्ररुद्रोधामधाममहाः मेधावेधाजिस्तुजा ।

सुभ्रूरोधुवः देवदेवाकालकालभोमरामराम मारमारधामधाममांसमोसरत्तरत्त अरुणीरुगाकपिकपिशः स
 दावदानविसविशेदोसो उन्मीलमीलश्रीः परितोहरितोतिकामतः श्यामः नरानराजं निसवेसवेदाः प्रभाप्रभा
 नेचक्रशाकशानोः वामोरुवामोरुषितेविधातामुक्तासिनतालं स्वःसिंधुतीरेऽविवियातवीरेलसत्समीरेकर
 लभ्यनीरे वसःकुटीरेपरिधायचीरेकरोम्यधीरेनरुचिंशरीरे आनंदतंदिलपुरंदरमंदमुक्तमंदारदामभिकुरं।
 वकरंवितांगी गंगामनंगरिपुतंगतमोतमांगकेशग्रहग्रहिलवीचिभुजांभजामि इत्यमर्त्येनयामात्ययुवत्यायु
 पवर्णनैः शङ्खान्नस्येयथौचित्यंक्षिप्रससिद्धये अथानुप्राससिद्धयर्थमुपायांतर मुच्यते आदिज्ञांतलियौकादि
 ज्ञातशङ्खगवेस्वरां चित्रानुप्रासयमकशब्दनिश्चयकृद्भवेत् कलाखलगलवलललजलतलस्यलदलनलपल
 फलबलमलहल कौरवीरजीरतीरधीरनीरवीरसीरहीरत्तीरे पवमन्यत्रापियकिंचिदत्रनमयागदितंयथगौरवत्रा
 सात् मत्कृतचंद्रकलापैः मलमनिभिस्तदुधैर्जयं ॥ इतिराजवर्णन्ययुययोगिशाब्देनमचतुर्थकुसुमम् ॥ ४ ॥
 उद्दिष्टवर्णनं वर्णः प्रकीर्णसंख्यया सह रूपादिष्वेतिपंचेहकुसुमानियथाक्रमंश्चेत्यादिभिर्विभिन्नसोद्दिष्टवस्तुद्व
 यस्ययत् अभेदेः क्रियते श्लेषात्तस्यादुद्दिष्टवर्णनं सितकलोविधुहरिस्यातिताराभ्रकनागराजचनसाराः रामय
 योराशपर्जनसिंहीजानंतचंद्रहासायाः विधुशृङ्गोविलस्यहरिः कलस्यसिंहस्य शितीधवलमेचकौ तारानक्षत्रं
 अक्षः कनीनिकाच अश्रुकंगिरिजमाकाशस्य नागराजोगजः शेषस्यधनसारः कर्पूरो मेघश्रेष्ठस्य रामो वलभ
 द्रोदाशरथिस्य पयोराशिर्दुग्धसमूहः समुद्रस्य अर्जुनः धवलः पार्थस्य सिंहीजः सिंहोराडुस्य अनंतोवलभदः
 कलस्य चंद्रहासः चंद्रहासं खड्गस्य शंखकरनारकेशसदाकाशयोमकेशतालांकाः नीलांशुकोधिकेशोरिष्ट

क. वि.
ता.

८

९

सदासिचयकलकंठाः शंखकरः कंबुकांतिः क्लृप्तश्चतारकेशः चंद्रउज्ज्वलवालवालश्च सदाकाशः सर्वदाकाशः सङ्ग-
मनंच योमकेशः शिवः नभोवालौचतालांकावलभद्रः तालकलंकौच नीलांशुकोवलभद्रः क्लृप्तकांतिश्च अधिके-
शः अधिकशिवः अधिकवात्वश्च अरिष्टतक्रांकाकश्चारिष्टः सदासिचयः सिचयोवस्त्रं असिचयः खड्गसमूहश्च
कलकंदोहंसः पिकश्च पिकेपारावतेहंसे करंलकंदः कलध्वनौ हरिजिसुवनाधिभोगजाः सिंधुस्रारितः अश्लोवा-
होजानि क्लृप्तायमुनाकुंभितोद्विषः सुक्लृप्तामाभिधायकामवंतीतिशेषः हरिगजपैरावतः पवंजिसुगजोचनग-
जाधिगजश्च पत्ते हरिर्विसुगजोहस्ती एवं सर्वत्रगजपर्याया अपिगृह्यते सिंधुर्जंगासमुद्रश्च अंबुवाहाउच्चैः
अवामेचश्च क्लृप्ताजं क्लृप्तनाभिपुंडरीकं नीलोत्पलंच यमुनारिसंलभद्रो यमुनास्यर्थांच कंभिर्वैरीसिंहो गजस्यर्था-
ंच क्लृप्तार्थायातदिनीवाचकशब्दात्परवरो योज्यः नीरदचनोपलसितसदाहिमकरसिंधुवेणीपृथुलाजाः सितश्या-
मवाचकाश्चिप्वेवत् क्लृप्तार्थायातदिनीवाचकशब्दाद्वरो यथा क्लृप्तनदीवरकांतिः गंगाश्रेष्ठकांतिः पत्तेक्लृप्त-
नदीवरस्पसमुद्रस्येवकांतिः नीरदो निश्चितदंतो मेघश्च पनोपलसितः चनोपलकरकातदसितः यनो मेघः तद-
दुपलसितः कांतः सदाहिमकरश्चेद्रः सूर्यमकरोच सिंधुवेणी नदीप्रवाहः समुद्रकेशविन्यासोच पृथुलाजाभः
महतीभृष्टधान्यस्येवाभायस्य क्लृप्तस्येवच तथावहक्लृप्तभवच्छायामंधकारनिदीधितिः मंदाधिकेशवच्छायोभे-
कपायसवच्छविः वपुर्महोदधिच्छायं विभ्ररसेंधवकोतिमान् स्फटिकाचलकलात्मीः स्पष्टांशुकुरुचिवहन् यो-
तांवरश्चिपंधतेस्फटिकोतप्रियालितः अर्जुनशुनिविधोतीमेवमादिसमुन्वयेत् रक्तश्रेतोहरिकुचिपुष्करसिता-
तपत्रसूर्यकांताङ्गाः नवहंसमहायन्त्राकीः देवाः कमलकीलालो हरिश्चंद्रसूर्ययोः शुचिश्चेतवैश्वानरयोः पुष्करं

जलपमयोः सितपत्रं हंसपमयोः सूर्यकांतः स्रुतिके सूर्यकांते च अश्रुशंखावुजयोः कीलालं जलरक्तयोः सह
द्रुतादिभिर्भानोरत्नेनाग्रे रदांशुकेः जलेभोजन्यशोभाभिस्सरोजकुदादिभिः भानोः परस्मात्सहद्रुतादिभिः सि
तरक्तौ यथा रविमित्रं चंद्रः रवितल्पश्च भानुरत्नं सूर्यकांतः रविपमरागोच अग्निरत्नं सूर्यकांताग्निपमरागोच र
दांशुकंदंतवस्त्रे अथरश्च जलजशोभाजलजाचासोशोनावेति पमकांतिश्च एवं सरोजारिशोभासरोजस्यर्धिशोभा
पक्षे कुमादारिरादित्यः सूर्योपलसितद्युतिः पीतस्येतौ गोरोद्धिजराजकपदीशोमुहरितात्प्योः हेमस्लामाष्टापदम
हारजतचंद्रकलयौताः गौरः पीतसितयाः द्विजराजगरुडचंद्रयोः कपदीः शंभुजटावराटयोः शंभुर्वस्त्रतिलोच
नयोः हरिः पिंगलः सिंहश्च तात्प्यो गरुडः पक्षे उच्चैश्च वाः हेमस्लामः हेमोयं हेमः पक्षे हिमस्यायं अष्टापदस्वर्ण
शरभयोः महारजतं स्वर्णरूपयोः चंद्रः स्वर्णशशांकयोः कलयौतं स्वर्णरूपयोः सुशोभितारकूटश्रीः स्वर्णः स्तो
मसमद्युतिः दहनोपलसकांतिर्गो यच्छविपेशलः तारकूटोरूपासमूहः पक्षे आरकूरोरीतिः शोमनमर्णः कन
कंच अथ श्लोकातीर्णानि गोपतिस्लादीकांतिः रविगरुडच्छविः पक्षे गोपतिरिंद्रः तस्य तात्प्यस्वर्णः वामदेवगिरिः
मनोजेमेरुः केलासश्चलोहितनीलो पुष्करविंदुहरिदुमकमलकलसरत्नानि सिंहरभूषणोत्पलधनंजयांभोजिनी
पलाशानि पुष्करं पद्माकाशयोः हरिः सूर्याकलसयोः विंदुमः प्रवाल विशिष्टवृत्तयोः कमलं पद्मजलयोः कलसरत्नं
कौस्तुभेन्द्रनीलयोः सिंहरभूषणसिंहरभूषणोत्पलधनंजयोः उत्पलमुक्तपद्मासंदीवरयोः धनंजयोः त्रिपार्थयोः
अंभोजिनीपलाशं पद्मपत्रपुटकिनीपत्रयत्रयोः कमलापिशोनामानि सूर्यभूषणारत्नाकरवरश्रीकः सदधि
कमलद्युतिः कमलेति सूर्यकलोनागजित् गरुडोनामस्य चि सूर्यभूः सूर्याद्भवोयमश्च सदासिंदूरमुजेताक

धी

पपद्ये

क. वि.
ता.

४

५

लयन्नलिनं प्रियां स्फुटशोभनतापश्रीर्वराहसामिदीचिनि एवं संयन्नखप्रभः विदूरमणिदीधितिः प्र
 वालकायः कलभानुमितच्छविः श्रीवत्सांकयुनिः कलंकमत्तवद्वपुर्वहन पीतश्यामौकसावरमधुजिह्वांतजे
 तारः विद्युत्कांतत धांतहे धिदूरिस्वर्णवच्छाया रतिद्वितीयस्त्वके उद्दिष्टवर्णनेनाम -- मत्तवकं १ अथ
 स्येतानि स्रधांशूचैश्च प्रवः शंभुः कीर्तिज्योत्स्नाशरदनाः प्रासादसौधतगरमंदारदुहिमादयः सूर्येदुकांतक
 प्रेरकरंभारजतंहली निमेकिभस्महिंसीरचंदनंकरकाहिमं हारोर्णनाभतंतलस्थिस्वर्गडेभरदाभ्रकं शेषाहि
 शर्करादुग्धं दधिगंगास्रधाजलैर्मृणाललसिकताहंसवककैरवचामरं रंभागर्भः पुंडरीकंकेतकीशंखनिर्गिराः
 लोप्रसिंहध्वजच्छत्रचूर्णशुक्लिकर्पदेवाः सुक्ताकुसुमनलत्रदंतपुरापाशनोगुणः कैलाशकाशकपीशाहा
 सवासवकुजराः नारदः पारदः कुंदखटिकास्तुतिदयः कृसानिकेशवः सीरिचीरिचंद्रांकराहवः विंथां जा ४
 जनां द्विद्वत्तोहिक्नभरवरात्तसाः शिवकंदचनदं पायवरामधधनंजयाः शनिदुषदकालीकलिकोलय
 मासुराः केशकजलकसूरिगजपटविदूरजं विषाकाशकुहशखागुरुपायतमोनिशाः मसीपेंकम
 दांभोदियमुनाभ्रमकोकिलाः गोलांगूलास्पमुजास्येकाकः खंजनकेकिनौ गवलंतालतापिच्छतिले
 पीवरवत्तयः रसावद्भुतशृंगारौकटात्तोलिकनीनिका नीलीजंबूफलंमुलाकाककृष्णाकुकीर्तयः भिल
 भिल्लकायां गजांगारखलांतः करणादयः नीलानिष्ठकशैवालदूर्वावालमृणायुधाः वशांकुरोमर
 कतेन्द्रनीलार्कहलायादयः ॥ शोणानिभोमलीक्षणांशुताम्रकुंकुमतलकाः गुजेंद्रगोपववघोनविद्यु

५

कुंजरविंदवः दगंताथरजिह्वास्त्रांससिंदरधातवः हिंयलंकुक्कुटाशिखातेजः सारसमस्तकं माणि
कंठं सचंच्रिष्ठकमर्कटयोर्मुखं चकोरकोकिलापवरावतनेत्रनेत्राग्रयः कंसंभकिंष्पकाशोकजवा
बंधकपाटलाः कमलंदाडिमीपुष्पं विनकिंपाकपलवौ तांबूलरागौ मंजिष्ठा लक्तकं रक्तचंदर्म त्रैतानः
स्वततत्तत्रधर्मरौद्रसादयः पीतानिब्रह्मजीवेन्दुगरुडेष्वरग्नदाः गौरीवायरगोमूत्रप्रमुवीररसासवाः
हरिद्रारोचनारीतिगंधकेदीपचंपके किंजल्कवल्कलेशालिहरितालमतः शिलाः कर्णिकारंचक्रवाकः
वानरौसारिकामुखं केशवाशुकमंडूकपरागकनकादयः ॥ भूसराणीरजोलूताकरभाटहगोधिका कः
पोतमूषिकोरंकुकाककंठखरादयः उपमेयस्पर्शोभातिख्यायनायकयापियुक्ताविशेषणैरलंकृतमुप-
मानंकुर्वीततत्रया सरनिकरकराग्रव्यग्रमंथानशैल - भिततरलदग्धांभोधिकलोलकांतिः ॥ तहिनगि
रितनूजानम्रप्रतेशचूडागलितगगनगंगाथोतशीतांशुगौरः ॥ हिमकरणमरीचिव्यूहविभ्राजमान
त्तिनिधरतिचुडाजाह्नवीकलकांतिः गिरिशमुकुटचंदम्योतिरुद्योतमानस्फटिकशिखरिष्णुगस्पृष्टमानां
गकांतिः ॥ इतिषेतानि ॥ मुकुटगलितगंगातीरकलोलमालासुपितगिरिशकंदस्वष्टरुवदेहयष्टिः अ-
भिनवजलवाहव्यूहधारातिष्ठद्वांजनशिजनशिखरिगरीयः शृंगतंगागलत्मीः दिनपरिवृद्धपुत्रीगर्भनी-
लारविंदप्रस्तमरमधुपालीजातनिप्रलत्मीः जलशायनशरीरंस्फारिरोचिः प्रपंचच्छरितसरितसरिद
धीशभ्राजमानांगयष्टिः ॥ इतिक्लृप्तम् मस्तृणचुस्तृणयंकाभंगचंचन्द्रगादीकुचैकलशपिधानोदा

को

१

७

मकौसंभंकांतिः तरुणतरुणिकांतिप्रातसंसर्गरंगत्कमलदलनिकाय प्रायकामप्रभोर्मिः अभिनव
रविरश्मिद्यो नितप्राच्यभूरुहसिखरलसदशोकस्मेरपुष्पोपमानः परिकुपितमृगाक्षीलोचनशान्तरोचिः
रितकमलकांतोतंससंकाशकांतिः इतिरक्तं ॥ मथुरिपुपदनिर्यजाह्वीवारिप्ररस्रपितगरुडपक्षप्रत्यसं
लक्ष्मलक्ष्मीः तरुणकिरणमालिस्फूर्जदंशुप्रवाहस्मितकनकसरोजयूहत्तल्लंगकांतिः जलधरनिकुरंवोदा
मधारानिपातस्रपितकनकशैलस्यर्धिवर्धित्सुकांतिः तरुणतरुमृगाक्षीगंडरोचिः प्रपंचक्षुरितकनककर्णे
तंससंकाशलक्ष्मीः ॥ इतिपीतम् इत्यादिसदृशंसदृशेनोपमेयं अमरभिकरयांचाविस्फुरत्कामधेतुस्तनग
लिनपयोवद्भारतीभातियस्य हिमकरणमयूरवद्भ्रातभिन्नेदुकांतप्रसंरदमृततल्लायस्यवाचोविभानिद्वत
नुतविषदाक्षव्यदुग्धाधिगर्भालसदमृतसमारैजिरेयस्यवाचः मदनकदनचूडचंद्रोचिलुगंगालहरिभर
सनाभिषोभनेयस्यवाणी ॥ इतिद्वितीयस्तवकेवर्णवर्णनंनाद्वितीयंकुसुमं ॥ संपूर्णगर्भवृत्तानिमुखयमे
दुदर्पणाः चकारचटतिलकुमुदंगपुटशाणकाः आवर्तकमण्डौलनाग्रहच्छत्रमपूर्वकं आलवालमहीजाल
चर्मकंसानकादयः वृत्तानिर्वाहनांरंगस्कथयम्पिलमोदकाः रथांगलावककुदंकुभिकुंभाटकादयः कर्ण
याशभुजापाशाक्तपंचापचनाचनं मुद्रिकापरिखायोगपटहारस्वगांदयः वक्राण्यलकभालभ्रनखोंकांकु
शकुंचिकाः भग्नकंकणवालेदुदात्रकुचलचंद्रकाः शुकास्पकिंशुकंविशुक्तताहेंद्रयनः फणापुरोधः क
रकोलेभदतसिंहनखादयः तीक्ष्णनिप्रतिभाहीरकटाक्षदुर्वचोनखाः गुह्रणिसन्मनः श्रोणिकपाटस्तन

१

बुद्धयः सखदानिशशीगीतप्रबलस्त्रीसुतोद्भवाः नष्टमिससृहालविधिविप्रुक्तप्रियसंगमाः दाहस्वार्तत्रस
मित्रविंयासंतोषयुक्ता दुःखानिपारतंआधियामानचुनिर्दिष्टः कुभार्याप्तेयकुशामावासकुसामिसेवन -
कन्यावद्भुत्वद्भुत्वेनिवासः परवेशमनि वर्षाप्रवासोद्देभार्येकुभृत्योर्यहलंक्रयौ ॥ सिराणाजौभटः साधीधर्मा
धर्मीसतांमनः अस्थिराण्यवलादोलापांगयौनयोवदुर्जनाः स्वामिप्रसादेभकर्णस्वप्रमत्स्यकपिप्रियः ॥
महांगानिशानितानिदृषहंसगजप्रियः क्रूरस्वराः काकहृकवरोहोष्ठाश्चगर्दभाः वलिष्ठान्यनिलोविलुर्गरुडोहनु
मान्यमः महावहंशरभासत्यतिज्ञागजः पृथुः हलीवालिर्व - भीमः सतीशेषः पुशकृतंमरुपानकुलेलाष्टिनल
कूवरमन्मथाः उत्सानिस्मरतापाधिप्रतापाउर्वचस्तपः मधुराणिविधाद्योक्तिप्रियाधरशशित्विषाः अथा
रौप्यगुणाः औदार्यधैर्यगांभीर्यसौर्यसौंदर्यशक्तयः माधुर्यैश्वर्यचातुर्यमर्यादाकौर्यकीर्तयः तेजस्सारुण्य
सागुण्यसौभाग्यलक्षणपटुताः दृढप्रतिज्ञताप्रदामेथोद्यमक्षमाः दयानयार्जवाचारसांतोषमित
भाषिताः वियाविवेकविनयारोग्यसौभाग्यवक्तृताः उत्साहित्वकुलीनत्वनिर्दोषत्वमहेच्छताः सुधांधतोप
कारित्वभयालिकंगितात्तता प्रसादप्रतिभाधृष्याधिगम्यसहायताः श्रीमाहात्म्यमहारेभनिर्दभत्वाद्य
भीतताः वदुश्चुतत्वसौजन्यपरिच्छेदाप्रमादिताः जितेंद्रियत्वागर्भात्वयर्माधर्मकतानताः ॥ अथसर्वांग
वर्णनं ॥ प्रपदंस्त्रिगुल्फार्जिजंवाजानूरुवंतणं कटीत्रिकनितंवस्थिकवस्त्रपस्थककुंदरं जठरंजघनं
नाभिवलिवक्षोजचूचुकं क्रीडारोगेजत्रुष्टं सकलदोः पार्श्वमथर्मं प्रगंडः कर्पारोहस्तः प्रकोष्ठमणिवं

क.
ता.

॥

॥

धनं अंगुलं गुह्यकरभनखपर्कचपेटकं ॥ कंचः शिरोधराश्मश्रुमुखोष्टः चिबुकं हनुः ॥ स्फुटितालरदाजि
कानासाधुगंडलोचनं अयांगस्तारकाकर्णभालमस्तकमूर्धजाः यथासंभवमेतेषु वर्णस्त्रीपुंसयोर्व्येः विप्र
पदमतो हरा विस्रवत्तः स्थलवत् द्विपादरचितास्थितिर्दृश्यवत् सदाचरणस्थितिं विभ्रत भूमिवत् गच्छ
पादग्रंथिर्मंदराकर्षणरज्जवत् शुद्धपार्श्विर्विजिगीषुवत् जंजालसत्कांतिश्चंद्रवत् सज्जानगतगतवैभ
वौधनिवत् रम्पोरुकांतिः कंदर्पवत् स्रवंसरोनहर्षयत् गणेशवत् कटिकांतस्थितिं विभ्रत नृपतिवत्
सन्निकामोदितो यत्तपुरुषवत् सदा मनिनं वालं कृतो नंदकुमारवत् नवलमिति कांतिराषाळांतरस्य भूभा
गवत् सधीरोपस्थामोदितो र्जनवत् नवककुंदरचितशोभः शिशिरवत् सज्जचनो वर्षाकालवत् सदापि
चंडसरभो नृपतिवत् नाभिभूते स्थितिवरुन् मनसिवत् धनवलिशोभितः केवर्तवत् द्विपयोधरसादो
यो नृपतिवत् कुचेष्टाभोगभासरोऽधमं वत् मंजुलकुचीयं विभ्रत वनवत् उच्चैरंसकमन्वितो दुःकालव
स्पष्टमुत्संगपेशलः शान्तश्चक्रवत् रम्पोरामान्वितो रत्नकवत् सदा दीर्घं स्पष्टविराजितः पातालवत् समा
सरुचिः सिंहवत् नवकत्तांतः शेषवत् विभ्रजातिमनोरमो नृपवत् सपार्श्वभूषितो रावणवत् विलसन्म
थमः स्वरसमूहवत् अधिकं प्रगंडभूषितोऽरण्यवत् उल्लसत्फोणिमाथरो राजरोगिवत् प्रह्लास्थितिपे
शलोरावणसैत्यवत् करभासितो किंथपरिसरवत् विप्रकोष्ठस्थितिप्रणवत् लसन्मणिवंधभासरो
मुकुटवत् निजांगुलिकांतः कालदृष्टवत् स्फुरत्करभोगजानतवत् नाखरास्थितिभासुरः शिशिरार्कवत्

॥

सपर्वभषितोमेरुवत् उच्चपेटस्थितिः तांदूलि कपर्णवत् अधिकंठमनोहरोमंत्रवत् गलच्छायासंदु-
रः क्लृप्तपक्षेन्दुवत् उलसितशिरोधरात्वितोवनवत् स्रग्गीवोदितवेभयोरामवत् अधिकंधरान्वितोत्प-
वत् सदाश्मश्रुतः कांतः पर्वतवत् स्फुरन्महादंष्ट्रिकांतः पल्लववत् सुखरोचितवेभवः कथेकवत् पृ-
थुलास्पमनोहरोनर्तकवत् बहुधावदनस्थितिः सैन्यवत् अधिकानरो विसृर्गिरिवत् मथुराधरः क्लृप्त-
वाहुवत् हनुमदिभवान्वितोरामवत् महासूक्ष्मायशोभितोनसिंहनखाग्रवत् सुसंपन्नसुताल्लतोरेणका-
शिरोवात् उच्चैरदनभासुरोवालवत् रसज्ञानवर्धितानुवादिवत् कलयन्नासिकास्थितिं पाथवत् नवभू-
चितः शिष्टपालवात् सदारंगद्वंजभोग्निग्भवत् सदालोचनवासुरोमंत्रिवत् सुदर्शनमनोहरो विसृ-
वत् स्पष्टां वकस्थितिं विश्रुत्सरोवत् सदीक्षित्तणालं कृतश्रुतिमार्गो यत्तमानवत् कलांयागमनोहरोम-
यूवत् उलसितारामो वसंतवत् अधिकर्णस्थितिं वहन् दरिद्रवत् वहन्वैश्रवणस्थितिं कैलासवत् :
उच्चैःश्रवःस्थितिं वहन् रंद्रवत् प्रतिभालास्थितिं विभ्रन्कविवत् अलिकांतः स्थितिं विभ्रन्मभवत् स्फुरन्पृ-
लला-श्रीर्भृगुकक्षवत् उत्तमांगस्थितिं विभ्रन्कदपंवत् सदावालमनोहरोत्तवत् बहुकुंतलसद्युतिः
सुभटवत् अधिकेशश्रियं विभ्रन्त्रंदिवत् कवरोचितः समुद्रवत् कालेवरस्थितिं विभ्रन्कुमारीवत् सुसं-
पन्नवशरास्योत्पवत् साक्षादधिकविग्रहोदैत्यवत् उच्चैरंगमनोहरोनंदनवत् अधिकायस्थितिः महा-
सेनानुयातो विष्णुक्तेनोलासितविग्रहः समुद्रश्च समानचनरभसासितो बहुलवारणेन दीनदेशः सुधा-

क.
ता.

१२

वना ५

माश्रयश्च सत्यलोकश्चहिरण्यगर्भरुचिः सोमेश्वरश्चप्रभासंगतः रविश्चमहोदयान्वितो अनिरुद्धश्चसदो।
षारुचिः उद्धतसारसागरश्वापारिजातः रोहिणश्चसुरुचिरमणीयः चंद्रश्चवल्लभोदितश्रीः प्रावृषेणपहं
संसंचश्चसम्माननसंगतः श्रोत्रियपवसदाचारप्रियः हवश्च संपन्नवसुधाभोगी प्रावृद्धालश्च सुखद्योतः त-
णीश्चसदारोपचितः वैद्यश्चसुस्थामोदितश्रीः वणिगिवउपासनसलत्नीः सुराष्ट्रश्चाधिकंगौरचितस्थितिः
भृंगश्चप्रियगौरचिदोपविभ्रत तरुणीश्चप्ररोगौरसादोपश्रीः कामिनीकेशयाशश्चसदामरसमधुरः दी-
क्षितश्चसुराज्यचटनादत्तः दशरथश्चाभिरामोक्तसितकांतिः नृपः सैन्यमिवकलसलत्नीकंसजवीरगणं
विभ्राणं विलुवत्तस्थलमिव पुन्नागकृतमालालंकृतं रुद्रभालस्थि-मिवस्फुरितामलकीलात्तानलं काम
शरीरमिवसर्वदात्रयशोभितं चंद्रमिवविशाखानुगतं समुद्रमिवविडुमभूषितं रामसैन्यमिवसंजयावन-
विभवं रविमिवतापिच्छविराजितं नैपालमिवराजिताम्रश्रियं क्षेत्रमिववहुधातपपुष्टश्रियात्नितं वनंहिम
वंतमिव सदागजातिमनोहरं शृंगां योपचितवहुशोभं नितं नगरं नारीवशृंगारोपचितस्थितिः सर्पश्चस
द्विषाणां श्रियं विभ्रत लोहश्चसदात्रपुच्छविराजीहंषुभः नृपश्चविपक्षोपचितविभवः रणश्चस्फुरद्विष
क्षतिः तजगश्चशतपत्रविराजितः यमीयमश्चसदामोदरसोदरः शरत्कालश्चउच्चैर्कैरवभूषितः गिरि-
विकंदरचितशोभः मेघः प्रावृद्धालश्चसदासमुपाश्रितः रावणश्चसुकलंकाभोगः रविरिवसुधार्मेदित
श्रीश्चंद्रः स्यात्तारिवापत्रयः गजश्चपरमहेलाविलासी सर्गश्चसुरतश्रियं विभ्राणः कामुकः कुहूचद्रेः

१२

वसूर्यसंगतः भृंगमलोत्तासीदुर्जनः नारागणश्रुतिमिरौचितः वियोगीवविलारितापः समुद्रः रसव
तीवसमांसमीनागोः हरिरिवपमाकरमुषितः स्वर्गश्रुतसदानवारिः गजः गणेश श्रुतपरमोदकरुचिः व
राहः जेतनयश्रुतवहुलक्षणाः वर्णिकनारदश्रुतकलहावस्थितिः कामिनीजनः शुकश्रुतसदानुमा
नस्तार्किकः निर्णारश्रुत पृथुलक्षणाः वाजी कविरिववहुलोहेकवाटं निशीथश्रुतप्रवलतमावाहिनीभू
मंडलश्रुतगिरिशतश्रियंविभ्राणः रावणः विलुखितसद्वारमानवप्रीतिस्तु प्रादुर्द्वालः महाकविलोक
श्रुतसरसोपचितपादोगिरिवर्षोपलि श्रुतसत्वरत्नयान्वितपरिवा इतिखंडश्लेषः ॥ अथशब्दरूपार्थैः पू
र्वभागप्रयोजितैः श्लेषायशब्दमध्येषुनित्तिपेदत्तरंयथा अपूर्वस्वरेश्लेषः आचितखेटकशोभी उद्योतिप
रागशोभः अंचितगजयुतः खचितद्योतयुतः चनवर्धिस्मरः कविराजितगलः दामोदितनवश्रीः परोचित
वलः नव्यामलत्रनाथः परोचितवनशोभी प्रमोदितकटस्थितिः वलोचितहलश्रीः वामोदितवनस्थितिः
विक्रान्तभवोयेतः विभूषितपदान्वितः विमुक्तजनप्रियः व्यामपक्षहारी भरोचितरतश्रीः रचितरमणीभा
सुरः सततरसलस्थितिः स्यामोदितवरश्रीः तमोदितपणश्रीः संप्राप्तसारभूषणः सभूषितशाययुतः से
भावितमहोदयः कलोपयुक्तकपोतवान् प्रसवलितप्रपादोयेतः प्रभृष्टप्रमदोदयः विमुक्तविरहस्थि
तिः मालोपयुक्तमानवचनः मारहितमायबोलसिक्त नरहितनगरालंकाराः सुरहितसुधर्माश्रयः रचित
श्लेषैर्वर्णैर्वर्णाहिनामभिः उपमानकृतोत्तासैः साधयेत्सर्ववर्णनं अहोगौरवसलक्ष्मीर्यामिनीकामिनी

पतिः सपर्वपर्वतोपमभंगीभंगीकरोत्पसौ गौरीभूतकलाशालीपरशुभ्रासितोदयः सपीवरसितोलोसः स
ष्टांशेतप्रियंवहन सदावलाकासितश्रीगिरीशाचलसच्छविः स्फुरच्चंद्रकसंहत्मीजनसारद्युतिंवहन सदा
नवसुधाशोभीविभ्राणोराजतप्रियं जातरूपचयकायोमधुपीतप्रभान्वितः कर्णिकारचितकायः परागश्री
विराजितः अधिकारुरापसंयोभीनवेनमहसावृतः ॥ वहुलोहितसंपतिः प्रवालद्युतिपेशतः अधिकडुप्रि
यंविभ्रक्तडारवितवैभवः नवारसरसाटोपः सदासरलसडुचिः विभात्यधिकपीतश्रीरासभासितवैभवः अ
सितत्वमनोहारीवहुश्यामलतान्वितः स्वभावनीलसकृत्मीः सदाराभोदितद्युतिः केशवामोदितकायोनदी
नश्रीमनोहरः अंधकारातिरोचिसुर्विभ्रक्तवलयस्थितिंस्वर्जनस्थितिरोचिसुः स्वर्गलाभचितस्थितिः सदा
दिविहितोलासः सरावासनयान्वितः स्वर्गः सद्योमासंगवियोतासन्निभोगमनस्थितिः अभ्रान्तद्युतिरोचि
सुः सदाकाशचितस्थितिः व्योम ॥ स्वयंभूस्थितिविभ्राजीसंपन्नवसुधास्थितिः स्फुरद्धरांकसंशोभीसुत्त
मासमलंकृतः भूमिः सदावलिसमुल्लासीसज्जपातालवैभवः अहीनभोगविभ्राजीभूदारस्थितिसुंदरः पा
तालं ॥ सश्रीकाननरोचिसुः कांतारचितवैभवः अधिकासारसारश्रीविधुनीतप्रियंवहन वनादिसर्गस्थि
तिमनोहारीसदानीरोचितस्थितिः सज्जलक्षणाविद्योतिसदंभस्थितिपेशलः जलाधारः ॥ संपन्नवेश्मनि
स्थायीसदनस्थितिभासुरः समनःस्थितिमुद्दिभ्रक्तशोभिनिलयस्थितिः गृहाधारः ॥ अहोवामतताटो
पः सदाववेतमस्थितिः अधिकं प्राप्नुतंशोभीसर्वदावालसद्युतिः आकारः अचलस्थितिविद्योतीसदा

स्थिरचित्तलक्ष्मीकोमनोत्तरलक्षणः स्थिरादिः उपकण्ठस्थितिं विभ्रत्सनीडस्थितियेशलः अभ्यर्णस्थि
तिविभ्राजीडांगवुनिकटस्थितिः समीपं ॥ परमस्मादीविशदकायः स्वचलकायोहयप्रतिभा अपि
नृडांगः कार्तोगेनप्रखरोत्पन्नंतिनिमापन्नः उक्तवैपरीत्यं ॥ ३॥ **नित्यतीत्यकुसुमं** ॥ ३॥ एकमात्मेन्द्रहस्य
स्वरदस्युकटक दयंपत्तनदीकूलासिधारामनंदनाः चयंकालाग्निभुवनगंगामार्गेश- गुराणाः श्री
बोरिवाकलिदासकाव्यंशूलशिखावलिः संस्थापरः प्रकराणिरामविसृज्वरांत्रयः चत्वारिवैदव्रसा
स्ववर्णाधिहरिवाहवः संदीतिदंतसेनांगोपाययामयुगाश्रमाः पंचपांडवरुद्रास्येन्द्रियस्वर्द्धवताग्रयः
महापापमहाभूतमहाकाव्यमहामखाः पुराणालक्षणान्यंगानिलवर्गेन्द्रियार्थकाः षड्भ्रकोणविशि
रोनेत्रनर्कांगदर्शनं चक्रवर्तिमहाभूतेनवदनर्तुगुणरसाः समपातालभुवनमुनिद्वीपार्कवाजिनः
वाराधिस्वरराज्यांगत्रीहिवह्निशिखाद्वयः अष्टौयोगांगवस्वीशमूर्तिदिग्गजसिद्धयः ब्रह्मश्रुतिव्या
करणादिकालाहिकुलाचलाः नवांगद्वारभूवडकृत्तरावणमस्तकाः व्याघ्रीस्तनसुधाकुंडशेवथंग
रसग्रहाः दशहस्तांगुलीशंभुवह्निरावणमौलयः कृष्णावतारादिग्विष्णुदेवावस्थेन्दुवाजिनः एकादश
महादेवाः सेनाशुक्रुरुभूयतेः द्वादशाकेमासराशिसंक्रांतिगृहवाहवः शारिकोष्टकहेनानीनेप्रभूयति मे
डलाः त्रयोदशाः स्रुतांवलगुणा अथचतुर्दशविद्यायममनुस्वाराहुवनध्रुवतारकाः निथयः स्रुपंच
चदशघोडशेन्दुकलात्मकाः अष्टादशद्वीपविद्यापुराणस्मृतिथान्यकं विंशतिरावणभुजांगुलयोथश

क-
ता-
२४

तं यथा धार्तराष्ट्राः शतभिक्षारकाः पुरुषा युष्मं रावणांगुल्यज्जदलशक्रयत्ताधियोजनं सहस्रं जाह्नवी-
वक्रशेषशीर्षीवुजवदाः रविवाणार्जनकरावेदशाखेन्द्रदृष्टयः एतेषां यथासंभवमुदाहरणं एकेन भू-
मिबिमेरुमहीधरेण वत्तः स्थलीमधुरिपोरिव कोस्तुभेन योरिन्दुनेव दशानेत्रगणाधिनाथासुं देवदेव-
नालमकारिथात्री पीड्यमाना दृष्टं ताभ्यां प्रियदोर्भीमिव प्रिया सिखिदेवचक्रं ये च सस्यमोहचसाच-
मूः कंदोयमस्यां गडमथ्य तारस्वरत्रयाधारश्चित्रिरेवः संदददाति त्रिजगज्जयाय प्रयाणशंखो मकरध्व-
जस्य किं रोमराजीयमुना प्रवृत्तो वलीकलयन्नंगः कस्यापि त्रयेण जितस्तपस्वी तमेव जेतुं तनुते तपां-
सि ह्रकोदराद्याः सहता महाप्रियः सहोदरास्तं पवित्रिरेन्दुपं युहस्तिनोह स्तमिवासहृद्गुणाच्छिदानि-
दानं रणपारदारदाः पंचत्वं पंचेषोर्जगदारं भाययं च भूतानि पंचशराः कुसुमेषो दिविर्भुवि गिरिश-
स्य जयति पंचमुखी तवो ग्रमूर्तेः शरभू अतापो दधे षडंगस्य षडाननत्वं यत्कुंडलानीव विरेजुरुच्चैश्चंद्र-
युतेर्द्वादशमउलानि लोकेषु समसदधत्यतिगौरवं ये येषां गृहाणुपरि समतरंगमस्य सप्तधियोचन-
पिशंगजटाजयंतिते सप्तहेतयश्च ज्वलनस्य मूर्ताः गीतं दिगंतेषु यशोष्टमूर्तिमूर्तिप्रभतेष्टदिगंतष्ट-
दिगीशमूर्तेः अष्टांगयोगात्कलिताष्टसिद्धिश्चोत्तंदधेष्टमुनिनां विधाता अंतलसिद्धंतसितयुतीनिक-
तानिलकाधियतेः शिरांसि नवापिलत्मीमणिभासुराणां दधुर्नवानामपिशोवधीनां निजासुनीरैः स्र-
पितादिषद्भिः प्रदीपितामोलिमणिस्तजामिः दशापिते पादनखाः प्रयांति दिशां दशानामपि दर्पणत्वं

रतिद्वितीयस्तवकेचतुर्थकसमं ॥४॥ रूढयौगिकमिश्राख्यस्त्रिधाशब्दाप्रकीर्तिताः व्युत्पत्तिवर्जिता रूढाः
शब्दाश्चाखंडलादवः योगोगुणेनक्रिययासंबन्धेनकृतोत्पत्तिः गुणाः स्यान्नीलपीतादिनीलकंठादयस्ततः
संख्याप्रपिगुणायववैशेषिकमतेततः पंचेषुषण्णमुखदशग्रीवैकदशनादयः कविर्दृष्टिच्युताः शु-
भ्रवपुःषट्कंधरादयः क्रियाः करोतिप्रमुखास्ततः स्रष्टृहरादयः स्वानेत्यपतिभुक्कालयनमन्त्रार्थका-
दिभिः संबन्धेस्वामिनोनामकविरूपाणिगद्यते भूनेताभूपतिर्भूभृग्भूपालोभूधरोभूमान् कविर्दृष्टो
वनत्वेवभूमानंभूभृगित्यपि जन्मादिधातुकरसकृत्कर्तृस्रष्टृसृजनकमुखाः जनकायोनिजजनि-
भूसंभवभूतिसूत्यायाः तद्यथाविष्यविधाताविष्यकरः विष्यसर्विष्यकृद्दिकर्ताविष्यस्रष्टाविष्यसृ-
ज्विष्यजनकः जनकाद्यथा आत्मयोनिः आत्मजः आत्मजनिः आत्मभूः आत्मसंभवः आत्मरूढः आत्म-
भूतिः आत्मसूतिः आदिशब्दाह्वासायनादयः धार्यान्वाण्यस्रमोत्यंकध्वजभृन्मंडनसमानाः धवमूर्ति
मालिमन्त्रार्थशालिशोखरसट्टाश्च यथाभूतीतथासर्पानशशीहरणीतथायथेन्दुमौलिर्नतथागंगा
मौलिसूत्रवाचकः भोज्यादंधः पायिलिङ्गजतपानाशनादयः भोज्यभोजकसंबन्धाद्यथासुरमृतांधसः
पत्न्यः कांतादयितावधूप्रणयिनीप्रियांगनानृत्याः पत्न्याः प्रणयिधवायाः पतिपत्नीभावसंबन्धात्स-
ख्यः सखिप्रभृतयोवास्तृचानीशनप्रायःज्ञानेः स्रष्टृतनयात्मजाग्रजावरजसंकाशाः आश्रयतःसद-
नाख्याः सहाश्रियप्रकाराश्चवध्यादिर्जिरपातीद्वेषिभुग्धंसिशासनविपत्ताः अप्यंतकारिसूदन

क.
वि.
१५

दर्पद्विदमनदारिमथनायाः संवंधो हि विवक्षातश्चिपदादेकतोपि संयोज्याः जैरोतिवद्विबुधैः प्राक्संकथि
ताः संवंधिशास्त्रे ह्यस्य सति वासत्वे शंकरो ह्यषवाहनः धार्यत्वे तु ह्यषोको यं स्वत्वे ह्यषयनिस्तसः व्यक्ति
चिन्हां कितो जानि शब्दोपि वाचकः यथा गरुडनिवासादिगदतिणाशा प्रकीर्तिता शब्दोत्रिपंचशब्दादिवा
चको विषमायुजो योजयेत्स्विनेत्रपंचशरसमच्छदादिषु इतरांतो न च पूर्वो गुणशब्दोर्थविरोधिने वक्तिः
यथा सितेन रोप्य सितपत्रप्रतिपद्यते क्लृप्तः जलदादिषु पूर्वषडे सरोजमुख्येषु चोत्तरपदेषु सूरपति समे
षु चोभयपदेषु पर्यायपरिवृत्तिः इति परिहृति सहाये योगात् योगिकाः शब्दाः परिहृत्य सहायेते मिश्रा
गीर्वाणतुल्याः ॥ इति कविकल्पलतायां द्वितीयस्तवके मिश्राख्यं पंचमं कुसुमं ॥ समाप्तोऽयं द्वितीयः
स्तवकः ॥ अथ राजेक्षरांगंगस्तुतिर्भगवद्दीरणं विशालापस्तजगादिवर्णनं वादितर्जनं इति यत्र निग
द्यंते क्रमेण कुसुमानि षट् तंवदामि कथा कल्पविजिगीषुकथा यथा वादी च प्रतिवादी च प्राप्ति कोथस
भाप्रतिः चत्वार्यंगानि स्तंगानि कथायाः सप्रचक्षते अनियः सर्वविद्यासु सर्वालकारणारगः सविता क
विनायक काननेतका कर्कशः भरते भारते भित्तः प्राप्नोमं त्रादिनाथवा सुवेशः पुरुषो गच्छेत्सभ्यां सं
भावयत्सभां अतः प्रथमतस्तत्र धरित्री रमणं प्रति विद्वद्वंदप्रमोदार्थं माशी राशी नदी रयेत् स्वल्पस्त
विस्तारियशः प्रशस्तिं भ्राजि सुहोले भवते वने विपत्तलक्षत्तयदत्तनीत्ताः कौत्सेयकात्तायतरत्त
णाय अनुत्पकल्याण भवनं भवप्राज्यं साम्राज्यमासादय चतः समुद्रमुद्रवच्छेदिनी मेदिनी मेदि प्रतापः

नापितारिवर्गेभर्गेपमोभयाः विनायकोवनाकोविदस्यभवतु भवतः शारदाशारदाश्रुश्राविभ्राजताम
कुंदेभवत्कुंदेसूर्यः सूर्यचितः प्रचितोपचयमाविरमारचयतत्तां अमंदानंददृष्टायमंदाकिनीसंपद्यतां भंगी
शभंगारकारिवारिभासरासरापमात्रगात्रमतिमात्रमत्रभवतोभवतः पवित्रयत्सर्वतः पर्वतसुताय-
निः पातुगंगाशृंगारितशिराः शिवः शिवंदिशतुदेवायसर्वमंगलामंगलास्पदं करोतुत्वांप्रभवित्सुर्वित्सुः
पुस्तानित्सुतान्नवसदामोदरः सदामोदरस्त्वयि भवतुत्वयिकरोतुकरुणामरुणानुजध्वजोमुकुंदः कुंद-
सुंदरं यशस्तवकतारकिंतावरं विरचतु जायतां निजायतां विभवभुवनैर्भुवनं भूषयन्मगवानभुदयायजी-
वराजीवभूरिववत्सरशतानिचिरं विरंचिरिवचंचितकालंकलयत्पुष्कलमायुः अरविंदनंदनोमुदंसमुदं-
चतुनिराविलमिला वलयंमामंलयमहिमालयजयप्रवलरिपुकुलप्रलयकालाग्निरुद्र अनंतगुणमणिग-
णसमुदयसमुद्रद्रविणगणगणोयवितरणान्दणीकृतगीर्वाणवृक्षभरतभगीरथसुरदशरथनहुष-
सः क्षविनयविनमदवनिधरनिवहुवहचरणचीरुचीमीकरसुदरारविंदसुहृदहृदयक्षीरोदमोदमानगोविं-
दरुद्राणीरमणचरणपरिचरणचारण समस्तसामंतसीमभिनीसीमंतसिंदूरदूरोत्सारणकारणानिःकृपः
कृपाणधारावलुप्तमेदिनीपतिमुंडमंडलीमंडितचंदीशमूर्तिमहीमंडलंवलवेदरिवल । दलनलीलावेड-
ल अतलतलप्रमुखप्रतन्यमानमहांदानसंतान संतोषितसर्वोर्वासुपर्वप्रणीताशीर्वादनादप्रमोदमान-
मानसपशोराजहंसोत्तासलीलानिवासमानससरंभोतंभितासिंदंभोलिलीलादलितारिदंतावलावली

कं.
वि.
१६

१८

ए

मुक्तमक्ताफलोत्पलराज्यलक्ष्मीरत्नराविचक्षणदक्षिणादोर्दंडहिजरपिंडपरिपांडुराखंडयशस्वीखंडमो-
डितजगदंडविलसदवनीपनीपकदारिद्र्यविद्राविद्रविणधाराधररधराधरतर्जितोतर्जितंधनुर्धरअंगवं-
गकलिंगभुलिंगतेलिंगमगधमलयमालवमरुकुरुनाभीरनाहीरसौवीरकरवीर कीरकश्मीरहरिकेलके-
रलकौशलांतर्वेदिवेदि महाराष्ट्रसुराष्ट्रमाटभोटवराटककरहाटकणीटमोटगोडचौडद्राविडानर्तदत्तकी-
र्तिनार्तकीनिरूपणनिपुणगीर्वाणगणसूयमानदोस्तभसकलसफलसमारंभचातुर्यमाधुर्यस्यैर्यसौंद-
र्यशौर्यसौकुमार्यमयीहादयानयाचारविचारदाक्षिण्यदत्ततायत्तामक्षितिपगुणायामअनवरतकृतश-
तानुकृतारामअमंदरादोलदोलायमानोदामदुग्धाधिप्रसूतकमलासभवनभवनगरनाथमधुमथन-
चरणस्मरणपरितुष्टपजनानन्यसामान्यवैभवाससविकशकाशकरहास व्यासोपन्याससंकासवाग्विला-
सनिवासकालिदासधवलधामाधिरूखसमूहशृंगारश्लोछप्रमोदप्रमदामवालसविलसन्नयनराजीवजी-
वनत्रिभुवनमतोमतोहरमधुसंकरकेतकेतकीचनजायसभयजनशरणजय कमलसमस्तचरणजय-
मदनं मदहरणजय धरणिभरधरदेवनयनाभिराम मिवलोचनगोचरीकृत्यकृतकृत्याः प्रशांतखरद-
षणोपसवदंडकारणमनयश्वसमनिष्पहि अयंहिसंप्रतिसप्रवृत्तोदेवस्यसाक्षीकारः संसारमरुसंचार-
समुद्रुतप्रभूतस्वेदानांतापत्रयापतमाना मस्माकमकस्मादजनिस्सुधाकादंविनीकदंवसंवंधः अनेनच-
सुधाशीकरपरिस्वदिनाकालजलजलदेननिर्वापयतासर्वतस्नापतमंशरीरं आतराणिचकरणानि

किंकिमस्यभ्यंनोपकृतं कानिकानिचसोत्पानिनोपनीतानि काःकाःसंपदोनसंपादिताः केषांकेषांकल्याणा
नांनभाजनीकृताः किमनस्यजल्पकल्पनयानयानिःशेषमहोदयोदयानामनिभूमिमध्यास्महे देवश्चप्रार्थक
सार्थप्रतिमिधिप्रतिनिधिः देवदेवैद्रुद्रोपैद्रुद्रिणमुद्राधरंसत्याः अयंतो देवेतपवित्रचरित्राणि मित्राणि
परिस्कृतानिनतिरस्कृतानिदेवायसेवायतयन्तहाः स्यदुःस्थौकृतं सामंतसहस्रमजसंस्पृहयति देवादेवा
धिपादिवत्रस्ताः समस्तावनिभृतोयक्रमपाकामदेवस्यनिर्दोषः कोषःपोषयतिमनीषिमनीषितं देवेच
प्रसादसमुत्वेसम्पुत्वीशेमुषो अपिचदेवस्यमहीमहेद्रस्यापिसरसार्थपतेरभ्रांतस्थितेर्बहुनयनलाभस्य
सहजन्यायालोचनमनोहारिणः करसंभृतशतकोटेरमृतभुजः संतानमालभारिणः कनकाचलरुचे
हृच्चामरराजितस्यस्वयंभूमहितस्थितेः कांचनशोभांदधानाः सुधर्मसभासभासदः समनसःकायमनोत्त
सुचरितंसखावरप्रणयिनः सुखलीनागंधर्वाः गुरुर्गुरुर्मरुन्नर्तितरंभासंभावितंसदानंदनमुद्यानं अहोवै
चित्रमत्रजनपदाः सदानयत्ताः अनीतयः उपचिनवद्ब्रीहयोः विग्रहाः समहाधनानोवद्ब्रुथामोदयोत्तासि
नः वद्ब्रुखलाः सज्जनालंकृताः लब्धसन्निधानाः वैदूर्यभाजः नितांतप्रणताः उच्चताभृतः कुलीनाः सदानभो
गाः मंत्रिणः सदाचारमातंगाः स्पृहणीयदानाः भुजगवलयाः दक्षमाखजुषाः भृतिभृतोरजोरहिताः सु
केशाः प्रिकेशाः परिजनः कलानिधिर्नदोषाकरः दानंसमानमसमानं किंचकिंचनवचनमुच्यमानमधुनाम
धुनासमानमधुनाशनावतारः क्षणमवधारयत्वमनसिधारयत्व तथाचामीचामीकरावलवदचलाः कला

क.

वि:

१७

१७

कलापमंडिताः पंडिताः संडिताः खिलविपत्ताः ताम्पंतनाममामकंचायलं विचारयंतु चमयानिरुच्यमानसु-
चितं मनचितं वायदेते सदसद्विचारचातुराश्चतुराननाश्व शिवप्रसादादासादितमहिममहिमानोन्नताः
नतांतेवासिवासनोचितव्याख्याः संख्यावद्गणनायां पाणिनीयाश्च गणनीयाः सकलदिक्कलप्रासनीस्त
नकपोलस्थलमलयजमंडनायमातयशः प्रसरादुर्व्ययोहमोहमहांधकारप्राग्भारसंहारंकराः कलिकल
षकालकूटकवलकलाकलितनीलकंठावताराः अमंदमंदरगिरिपरित्तमिततीराधिमथोत्तसत्कलाल
विमलमूर्त्तिमुक्तिफलकलापालंकृतकंदनालाः अनेककलाविलोसोपहसितमितकलकलानिधेयः नि
रवधविद्यानवद्याश्रयपयोराशयः संसारसारसतः प्रकाशभासमानासमानवाग्ब्रह्मब्रह्माणः ब्राह्मणा-
श्चतुरुदधिमेखलाखिलदुष्खलकीर्तिनर्तिकीकाः सकलकलाविलासभीजनभाजनाभ्राजंते ॥ इति
तीयस्तवकेराजदर्शनेनाप्रथमंकुसुमे ॥ १॥ देवसोपासनाशसनाक्रष्टाः सत्त्वागत्त्वस्तु अपिवयंप्रलववि
लेवभाजोयदभूमभूमहेंदूस्तत्रहेतुमाकलयतु आत्तामद्रात्तामंडपमंडितस्पपंचेलिमफलात्वादमोदमा
नजानपदस्पविलंकसदमलकुसुमसमूहसौरभ्यलभ्यदलिकुलकलितललितक्रीडाक्रीडस्पमथे चलद-
ल लतमालतलशिलातंकलिततिष्ठमपमासनं निष्ठासतिसुनिष्पंदतासाग्रजाग्रजाग्रनेत्रि भागं निस्पंदमा
नस मदोदविंदुपानपीनचकोरचयरचितपरिचयरागारिदारित्तानासिचयं निविलोपनिषद्विषममा
नसं परमहंससंसदवतंसं दुरतिक्रमदुरिताक्रमवाधिवाधमानजगदंकारनिर्विकारसंश्लिष्टमष्टसिद्धि

रभा ४

१७

भिः अमंत्रं मंत्राणां मित्रं मैत्र्याः शरणं करुणायाः मंदिरं मुदितायाः सपत्न्यमुपेक्षायाः क्षेत्रं क्षमायाः प्रासा
दं प्रसादस्य कोषं संतोषस्य शैलं शीलस्य सत्यांत्रयवित्रतायाः सौख्यं सुदुब्धेः आथारं धीरतायाः गुरुगुरुता
याः विदानं दंसं पदां आप्रयं प्रेयसः उपासोप्युपासनीयं परमं स्पशमस्यापि सम्पगनुगम्यं योगस्याप्यनु
योग्योग्यं श्रद्धाया अपि श्रद्धेयं अस्पृष्टं दुष्टताया अनवगच्छं मूढताया निरस्तनास्तिकतया वंचितं कुचि
तं यादूरीकृतं दुरितैः अगृहीतं प्रतिग्रहैः अवज्ञातं अज्ञानं न अनेगीकृतं अनेगेन क्षिप्तं दमनया उत्सारितं मा
त्सर्येण असेवितं विषयैः अलब्धं लब्धतया वर्जितं अनार्जवेण अशीलितं दुःशीलतया निर्वीक्षितं दुर्वीक्ष
नाभिः अकल्पितं कलिना महिलामहिलालामिव परिहरंतं महामंत्रिणं पवनाभ्यातसुचटित संधिविग्रहं
कामनया वर्जितमपिन कामनया वर्जितं निःकोपचयमपि निःकोपचयं स्फुटमहसमप्यस्फुटमहंसं नतापका
रिणमपिन तापकारिणं गिरावनप्रियमपि गिरावनप्रियं पुरुषमप्यपुरुषं मद्रादमलक्ष्मभिरभिनतैरसमानं
भासमानं अथाम्पुत्यानवेलालीलायितानंतरं वशांजलिनिर्वयांगयपद्यमयीमयमुदाजहारभारती ॥ य
था ॥ जन्दुजेममशशिप्रभासिते भासिते भासितेशमुकुटे सदानवेदानवेन्द्ररिपुपादनिर्गते भवभवाधिपार
रदापोरदावतवीचिनिचयहालितालोकलोकमले कमलेशयकमंडलायमानपानीयधारावधूतनवसुधे व
सुधेस्वरभगीरथपथप्रवर्तमानजलकलोलमिलद्धिंडीरपिंडविंडवितहरमनोरमतमहासे महासेनजननि
जननिकरनरकहारिवारिपूरितत्रिभुवनभवने भवनेत्रानलकीलकवंतितवालेन्दु पालनोचितपयः।

क-
वि-
१८

प्रदानकुशले कुशलेखांकितसमीपावनेपावनेदिंदिरमंदिरारविंदसुंदरमेदुराये दुरापेक्षरशिरःसंचारसं
जातपरमगौरवेत्वे गौरवेशविशेषप्रभाविनिंदितशारदजलदे जलदेवतावगाहनक्षमितसितच्छदनिव
हभासमाते समानेकप्रदेशसंचारिहरिणप्रारब्धकेलिसंगरे संगरोचिततटनिषस्ममुनिजनाकार्णमान
मानमनोरमारवे मारवेदनानभिज्ञवैखानसमानचित्तसारसवने सवनेज्यमानादिपुरुषवत्तः एवलस्या
यिकौस्तुभप्रभासमहसिते हसितेक्षरशिरोवर्णिशीतयुनिकेतकिकलिकेकलिकेलिभवन भवनगरदोहा
दुरधर्मानलप्रभावारणो वारणोंदावगाह्यमानयनरसे नरसेमखीसमुदयागोचरहरमौलिमालतीमाला
भ्रमकरे केरक्षरपृष्ठाधिष्ठितचरणकिसलये सलयेन्द्रादिद्वारकहृदं धीयमानयजे नयजेक्षरभार्गवां
गिरसवाङ्मनसागोचरप्रभावे प्रभावेष्मास्तनरश्मिमंडलास्लावनसरसे सरसेव्यमानसैकतसविधाने नि
धानेक्षरशैलशिरोविहितरंगेतरंगेरितनीरजोदरकुंजगुंजद्रुमरे भ्रमरेणहरणप्रवीरांभःसंभावरसंभाविते
भावितेक्षरप्रलंबजयकलाये कलायेशलसर्वासिविलासिनीजनजनजयनीवरुद्धमुग्धप्रवाहाकृष्टत्रिवि
ष्टपविटपिप्रसून धवलिते वलितेजोहारिहरिवामपादप्रहारभिडरव्रह्मांडमंडपमध्यमराजतेकेस्तंभायमान
महाप्रभाशोभितजगदीक्षिते दीक्षितेशितलोकप्रदानपटुतटनिविष्टसंतुष्टतैष्टिकगोष्ठीस्तवाविभीषितवा
सवेवासवेसवेतनिकुंजनिषस्मकिन्नरीमिथु नोपगीयमाने यमानेकमदविनाशनोद्धरनरवारिधाराधरे रा
धारेवतीपतिसमाणधितमातकलिंदकंन्यापरिरंभणावामहरिहरकायशोभे यशोभेशप्रकाशनाशि।

नदुरितांधकारविसरे विसरेखायमानहरशिरश्चंद्रचुवनचटुलचक्रवाकचक्रवालवाचालजलव्यतिकरोद्धतस
 गरपार्थिचकुले वकुलेडुडुमादिडुमझायानिषस्सकुरंगकुलकवलीक्रियमाणातीरकलमेकलमेखलानिनादा
 नुवादि राजहंसरसितोलसितविपुल पुलिनजचनकेनकेतकीवनपवतांदोलितनीलोत्पलकुंतले कुंतले
 लिहानभीषणसमराणावसंतरणप्रवीनदेवव्रतनिपातकुचकलशोकलशेवालमंजरीयासलालसतिमि
 व्यकरविराजमानप्रवाहभूषिसमदहनमस्ते नमस्तेमहोमीजिताहीनभोगे नभोगेयकीर्तिनमद्विप्रसिद्धेप्र
 सिद्धेस्वगंगेमदेतेंबुधाराबुधाराधितेदतसंतानभोगेननभोगेखलाशीविशांतकनिःशकवीशकवीशस्तवे
 मंस्तवंव्याततानंतकीर्तिः कलाभाजनानां— रोदामंदेवेष्वरोपित्वाभिधायविरराम ॥ इतिद्वितीयंकुसम् ॥ अ
 वि थंहितस्तवस्पृशंसंज्ञयावहताः सविनयमुचितोपचितामेतांवाचमवोचत नमःकमलकामुकानुरावतर
 गोम्यः श्रीपादेभ्यःसंप्रतिप्रसादप्रासादतः संसारागुरुमरुमरीचिकावीचिकाष्टपापगमभाजः सुधासाग
 रमगाधमथमथगमामवपतर्हिर्वहिवाहनः कृतात्मसंवाहनीज्ञानदर्पणः कृतनिजापिणः सद्योयाज्ञव
 ल्क्यवाक्यमाशिष्रियेतिः श्रेयसश्रेयसे अधुनाधुनानापापानिसुरधुन्यधुनीनतामयासीत् अतोःस्माकंन
 भविताभविता भगवन्भवन्मुखसखावलोकनादुत्सास्तितच्छक्रच्छोकायनिकायस्फलमविकलमवापाम
 भवानेकोपयातकत्रातकलभकुलनिराकुलकवलनकठोरकंठीरवः भगवदागमनप्रसंगोगंगाप्रवाह
 वात्रप्रायेणप्रावर्तत शुष्मदिजयवाजेनराजीवजन्मासन्मार्गोपदेशायामैमाजिहीर्षितेस्मउन्निद्रश्चंद्रोवाग

कं
ता
१५

तधरणीसरणीरभृतसारणीभिरभिषिषेच किंवहुनाभवाटशांदर्शनमेवदारुणदुरिंतदारुणंसंभाषणमे
वनिखिलोपनिषणंस्पर्शेष्वस्पर्शाश्मलाभाः शुश्रूषणमेववस्त्रशुश्रूषासन्निधानमेवसन्निधानंसमाराध
नमेवधनंतदचनिरवद्यदिनं तिथिरतिथिः श्रेयान्भूतः संपद्यते मातापित्रोः पवित्रोत्सवः प्रतिष्ठानिष्ठामवाप
नित्यकृत्यानि कृतकृत्यानि नित्याभ्युदयचयभाजोवयं यद्यपिकृपाभृतस्पर्शाटशाभृशंकृताः सखंदमागच्छ
द्भिरक्षपीभिः केकेवाश्रमागतश्रमाविश्रमादक्रियंत कच्चिदुल्लाघापचनतामातनोति अत्रपवित्रचरित्रैरयं
क्रियंतिदिनानिया वदावसथः सनाथः क्रियते कियंत्यहानिपुण्यहानिरहितैरिहातिवाहनीयानि याननी
यैः कृवाथियासापियासातिशयदायिनी भगवतः कियंतः श्रीमतामंतिकेज्ञानाभृतस्नातकाः स्नातकाः प्रति
निवसंति निषिद्धविरुद्धजनाधिकरणं किमधिकरणं व्याख्यायते व्यातिपादैः श्रीपादैः कियत्संख्याः संख्या
वंतः श्रोत्रियाः श्रोतारः प्रशस्तसमस्तपुसकसंग्रहेः नृग्रहोस्तिनसमस्तिवासन्यासात्पागेवगेधचरितैर
धिजगेंखगेंद्रवाहनावाहनावाहनामलमजिभिः उतसन्त्यपुण्यराशिभिः प्रथमाश्रमादेवदेवतावतारैः
सन्त्यस्तं अथवाष्टपुलश्रमाद्वितीयाश्रमादिष्टाभयदानदक्षिणहस्तानां सन्त्यस्तानां काकोदरनायकोद
रसुमदामोदरदृष्टाशोषो - सितरमास्थानिकतिययचातर्मास्थानिसंप्रतिनिप्रतिमप्रज्ञावज्ञानसुरगुरवः
श्रीगुखः कश्चिन्नुपवर्तनेवर्तने कियातीयतोश्वराणामजनिजनितः प्रभृतिवर्षमाला अद्यमंघयादानामा
शुमाशुकराभिज्ञापीयूषकत्तामनूचानांचयग्रहेषुग्रहिष्यति किमकस्यापिभाग्यभाजोमवेनेभवनेपथ्यम्

१५

नीप्रभृताभिष्यगभविष्यत्पेकाभिज्ञान्यश्च श्रीमतांवेदांतेवंदांतेवासिप्रसिद्धिरेवजनोभवन्महिमानं मीमां
सांनिसीमांसांप्रतिपद्यामहेमहेकानांभदुपत्यासाद्विहितकणानुवादा अक्षपादानुवर्तिन्योविद्याः प्रसिद्ध
वौडप्रयुक्ततर्ककर्कशरीरेभ्योनविभ्यर्हिताः प्रकाममामनंतिसांख्यैः संख्येतैयसंख्यावत्संख्येमुख्यतया
स्थित्यंते लेखैरवयुष्मादृशाः आपातपातंजलधिरंजलिनाकलितः कलितमोहारिभिः गुणानांसा
हित्यमादधातिधातुत्वात्तत्त्वानाम् ततद्रसप्रसवित्वंकवित्वंविभर्तिकीर्तिवतामनुशुश्रुमः अतएवयु
ष्माभिरनुष्माभिर्घंगैः समंसविस्मयाः समगस्महीत्यभिहितेविहितयथोचितानुवादेप्रदक्षिणाचरण
चरण प्रणामादिना सप्रसादेप्रसादे तदनुतदनुत्तयाततस्तीव्रमाव्रजिष्म ॥ इति तृतीयस्तवकेभगवदी
रणं तृतीयंकुसुमं ॥३॥ अथदक्षिणेनतोणीयनिर्माणंभार्गवमिव परशुभोत्तासितं अमृतसंभारमि
वकुंडलसलत्मीकं वसिष्ठवशिष्ठेष्टं पराशरमिवपराशयत्तं वेदव्यासमिववेदव्यासक्तं मुकमिवाशु
कमिवाशुकलितंपरमार्थं दुर्वांसमिवदुर्वासनाश्रूयं जमदग्निमिवानमदग्निनेजसं गर्भमिवभर्गभाजं
कश्यपमिववश्यपरकियं गोतममिवश्रोतमनप्रवर्तकं विश्वामिवविश्वामित्रं अत्रिमिवसत्रिप्रवरंगु
रुमिवकतुकियापोविदंकुस्समिवकुत्सचलिं वत्समिववत्सलं जावालिमिवजीवालिदयालंव्रयीपथ
मिवप्रथमपाथं तरुणायमानकरुणारसनिर्यासपीपूषवर्षिभिर्दृगंचयंतमिव चंद्रचक्रवालं ईषदु
मिषदृशानदीधितिचलेनस्पृक्षमाशयंप्रकाशयतं उपमपठदकुंडकंठवैकुण्ठभक्तविरक्तप्रव्यक्तोक्तं

कं.
ता.
२.
२०

सक्तसंसक्तचेतसमूर्धरेतसमजिसंघस्मिष्टं ब्राह्मणं सम्पुपागम्य पतदवादिष्म श्रीमन्नमस्कुर्महैमहेश
महतामत्रभवतां विहिततीर्थसंचरणौ चरेणौ भवाश्चतुरामनोप्यनष्टश्रुति पुरुषोत्तमोपिनमायावत्तमः
गिरिशोपिनास्थिरचित्तशोभः ततो न कस्य नमस्यः भवतः कलानिधेरनुपाधिचातुरीयं यच्चतरवंद्रकांतान
नंतवोचितं वचनपीयूषं वर्धतीति निरवद्यालापपद्मामनुसरामः एकः सातिरेकविवेकः केषां परिषदि
नगाण्यसे पुरायशेमुखीकः आसीद्यास्मदीयादिदत्ताप्रेक्षावतं भवंतं प्रति संप्रति सा प्रणीम किमप्यपेक्ष्य मे
पेक्षते यद्यप्यनवयविद्याविद्युद्युतोद्योतितमेदिनीमंडलानामविकलां कलयामः कुशलतां दधतां श्री
मतां तथापि मुदा सपाचारस्तच्छायाष्टक्षासौ विधीयते भव्यमव्याहतचित्तानां कश्चिदाचारचातुरीतुलितविर
त्तपुरुषरत्नानामिषमेवनगरीगरीयः सीसदावदातभवदवस्थानात् उत कुतोप्यागतं समूतैर्भूतलस्य कि
यंतः श्रीमतामिहाग्रहाराधराग्रहाराः शालिशालिनः कश्चिद्विपश्चिद्यजमानो भवन्मानोचितो वर्तते कीर्ति
मताप्रतिग्रहं प्रतिग्रहं जहति महति यत्ने महितमाहिमानः गृहपवनिगृहीतैर्द्रियग्रामैरव्यग्रमवस्थी
यते किंवाक्कापिकदापि गम्यते नवगम्यते जोभिः कस्मिन्नव्यवसरे नरेश्वरावासं प्रति संप्रतियात्राकि
यते वा न्यक्रियते वा तत्संबंधः कति प्रतिदिनं स्नानानि भवंति शुभं वंति याध्यं दिनं कर्म निर्ममेहितैः भो
जनमजनिरजनिजानि निभश्च भयशसां उत विचक्षणानां क्षणादुपरिपरिस्थितिर्भवित्री भोजनं कस्मिन्का
स्मिन्वादिगिरिविदारणिकुलिशास्त्रेशास्त्रे मेदुरः स्फुरत्पादरः दरो निद्रतामरसोदरपत्रसोदरनेत्राणां का

पिवाक्रियते व्याख्या (उत्तन व्याक्रियते किमपि प्रत्यहं महं यथा भवदवलोकनादासादयां भोदयामोदितम
नोभिः सुमनोभिस्तथा विधेयमित्यस्माकमाकर्णकारिरसायनं वचनं तैरपि कपिलमुनिकल्पैरनल्पजल
जलधरध्वनिमधुरां भीरुतारभारतीशब्दमावरितमंदिरोदरयामासे सुचिरमपस्त्रियवशादसांप्रतं पौर्वा
पर्यविपर्ययाद्यदस्माभिरभिधीयते तत्र पवित्रगुणागणैर्द्रवणागणग्रहणाग्रहिलैर्नभाव्यं भाव्यं जित
महितमहिमभिर्महाशये नयनयोरभिमतममृतदवंसवंतः के भवंतः अभिवादयेदये दिरासुंदिरायमा
नहृदयारविंदासुष्यान् नृष्मायितान् सम्यगागम्यतां नितांतचरित्रैरिहोपविश्यतां दृश्यतां दधानैर्गुणानि
धानैः सर्वतः शर्मस्वधर्मकर्मनिर्मलमनसां सुमनसां कुतः कुतर्ककर्कशसंपर्करहितैरिहायातं गृहा
दागम्यते रम्यते जोभिः उत्तकुतश्चिद्विषयश्चिद्वरेणैरन्यतः अत्रागमने वायं ग्रामो गुणग्रामोचितः कदावि
रचितः परिचितकलाकलापैर्मथुरालापैः किं नामतामनिकामनिर्मलमतीनां वीहितविहज्जनवृजि
ननिर्वासः कवासकृतः कृतज्ञैः अयंसवसथः सनाथः किर्यति वासराणि करणीयः किं किमधीतसुधीः
भिः किं किंचन पुस्तकमस्ति स्वस्तिमतां निर्मितामित विद्वेदः को वेदः को विद्वेदः पृथ्यते का वाशास्वावि
शाखानुकल्पानां को देशः पेशलप्रकृतीनां अदृष्ट्याः पोष्ट्याः कजिस्पतिभवतां शुभवतां कति भार्या शार्या
णां बहवः पुत्राश्च किं दिवापवदेव कल्पानां कियत्कः कन्याविश्याधिकन्यायभाजां जनयित्री जनकौ जन
कौतुकदायि चरितौ किमासाते वसाते वा कीर्तिशेषपटं निःकपटं श्रयंति दिनानि यावदावयोः किमिति

कं
ता
२१
२१

दर्शनजनिर्नाजनि अयाचितं भृशं वलं शं वलं किंच नास्ति नास्ति वा कथं निर्वाहो हव्यवाहो पमते जसां शं
वो भवीति वो भवीति भीति जुषां विदुषां नित्यं कर्म हर्म्य एव निर्मायते निर्मल मनोभिः अथवा पुष्कल पुष्क
र पुष्करिणी तटे एकवारमाहारः सारभूतः प्रभूताज्यः प्राज्य व्यंजनो भवति भवणं तां द्विर्वा प्रथमं संतर्पि
त न भोजने भोजने कियत्पां वेलायां संपनीय च ते अत्र मैत्री धात्री दिविषदां केन केन समं समंततो विशदय
द कंदं वसं वेधो पस्कृतं संस्कृतं श्रीमतां श्रुतमेव स्वच्छं दममंदं दृढः संदानित नितान्तं कांत कविताकांतारे गो
श्रुति आत्मकृतिः सापिपद्यतो अवग्रसमग्र गुणग्रामे ग्रामांतरगतमासीत् तत्तमासीमंतमणिभिः अ
थवा त्रैवास्यायि स्यायि कीर्तिभिः कियंति तीर्थानि प्रज्ञावज्ञातगीर्वाणगुरुभिरभिबीक्षितानि कियंति
वातिमात्रपवित्रयात्रयानि देवैः संभावनीयानि भवन्ती भक्तिः शीतकिरणभरणो भृगिणामवलंब्य गण
यति किमुत कौस्तुभभूषणे विभीषणं विशेषयति संप्रति प्रतीभास्तुषां जिगमिषे वलद्वपते वलवल्गु
यशसां असन्मनीषितमखिलमेव संपूर्णमासीत् पौर्णमासी हिमांशुमांसलकीर्तिमतां भवतामवल्लो
कनेन इति निःप्रतिममतिभिरभिहिते यथा प्रप्रेलौकोत्तरैरत्नैरनुमोवाभिवायचवाद्यवेक्षणकांत
यानिरगानिरभामिसमगामिच स्वामिसमीक्षणाप्रतिक्षणविजृम्भमाणकल्याणभरैरस्माभिः ॥ इति
तीयस्तव केविप्रसंभाषणं चतुर्थं कुसुमं ॥ १॥ ४॥ अथ क्वचिक्व वलयावली मिलितपुंडरीकखंडव्याजवि
जिभमाणप्रयागपरभागतं गंगाकांतमोक्षमाणः कुत्रापि करकमलकलितजलयोतकलशविलास

धरपयोधर भारवनस्रकन्ननागरीगरीयः खेदछेदस्तिनौरसमीरसमीहितसमीयांवापीतेत्रपात्रीकुर्वतः का।
पिकूपा। नृपामियगुणिभ्यः पात्रेभ्यः पावनजीवनदायितौ निरूपयंतः कुतद्विवत्पार्वतीपतिपादपयोजपूज
नप्रयोजनश्रद्धाभिजननिवासनिर्वासिताशेषकल्पषोपसर्गदुर्गनयनमार्गनयंतः अपरत्रचभवद्दत्तस्त
टप्रतिभट्टहाटकपाटरंचनासनाथंगोपुस्तपरिचितंतः अन्यत्रसुपर्वपर्वतगर्वसर्वकषान्निमान्निभा
त्यंतः इतरत्रजवनिर्जितकुरंगस्तुरंगान्संगतान्नगनिवन्त्यतोवीक्ष्यवीक्ष्यण्युगलंसफलयंतः क्वचिद्
जवह्निलेहनीलासितभास्वतरंगगमनानिभवनानिनयनमीनयोरानायतांनयंतः क्वचिनकांचनकांचन
वर्णकण्ठविभ्रांतचारुलोचनांचलचरणसिंजानमंजुर्मजीरनादेननेदीयसांहृदयमदयमयहरंतीका
मिनीसत्तिलक्ष्मीकुर्वाणानिर्वाणायनिर्वाणंगारलाक्ष्यवंद्याचयंतः वसुमतीसारंदेवहारंसमासायमायदं
तः करणाः समावर्तिष्महि अनंतरंनिरंतरमकर्मनिःकामदनेकसेवकनिकायकायसंबंधनिर्वंधपरितः
परिहरेतः संतमराशिनाशिप्रचंडमार्तंडमंडलसप्रकाशमाकाशसंकाशंदेवसकाशमनायासिष्मसंप्र
तिचनकंप्रतिप्रतिभासितवदनोवादी आवर्जिताजर्जरकर्णकलशौकाः प्रेक्षावंतः प्रतीक्षन्ते चास्मदप्र
द्व जिह्वाशुक्तिमुक्तावाचोयुक्तिवाचोमुक्तावलीम् तदचिरस्यनिरस्यगर्वमेतस्यभगवतीभारेतीकंठपीठा
धिष्ठात्रीनिर्मायनिर्मायमुपास्यद्विपास्यमथ्यवसामिपुरापुराणपुरुषोपमस्यदेवस्यविचित्रांस्तोत्रावली
॥ इति तृतीयस्तवकेतडागादिवर्णनं नाम पंचमं कुसुमं ॥ ५ ॥ इत्यादिवादिमांघ्रायवचांसुच्चार्यधैर्यवा

का-
ता-
२२

वान् प्रतीक्षेत विपक्षस्य भारती प्रातिकूलिकी विपक्षं क्षिप्रमालिप्यवाचमुच्चारयेदिमां ततः संरंभसंभार
गंभीरारंभनिर्भरां यन्मया सह दुर्वुद्देवा गुह्यं कर्तुमिच्छसि तत्तु गः शृंगमुत्तुंगमेरीरारोढुमिच्छसि समसि
हंसदा कृष्टिमष्टाय दपदक्षिदां व्याघ्रं शोचं समाप्रातं शशकः सन्समीहसे शुकशावः शशादस्य चंचुचि
तुमिच्छसि सर्पसदृशं मंथिभ्यां निष्पेष्टुं दुष्टं वां चसि मंडकं मंडतां धत्से कुपितो नागसंसदियथा श्रीखंड
पटुः सौरभ्यं तुच्छसेवसे संप्रहर्तुं विद्याणाभ्यां शक्रेभ्यः षभे चसि गिरिपातयितुं दंती दंताभ्यामभिवां च
सि दुर्वुद्देस्यर्धमेकीटः प्रकटं कैटभारिणा आवुविजालदशनानुगाटयितुमिच्छसि इदं पाषाणदल
नं मंथसालेख्यदर्शनं मृगतलांभसि स्नानं कृत्वा हि सखचुवनं तुलया तोलनं मेरोः करेण स्पृगनं रवेः
खड्गधारग्रसंचारः शिरसा गिरिभेदनं नभसो गृह्णि निर्माणं मयश्च एकचर्वणं अंगारशायनं स्वापोम
जयो यत्नमिच्छते राजिलोगरुडं देष्टुं खयो तोर्कं जिगीषसि कृपः संसर्धसें भोधिं मृगः सिंहं जिघांससि
स्वशाखिमंजरीभूस्थः करेणा कष्टं मिच्छसि त्वं शेषशेखरमणिं हठादादातुमिच्छसि स्वर्दातिदं तैलाटकं
वतंसंगरुडच्छदेः कृतांतमहिषेणां भोहरणं च चिकीर्षसि त्वया दुर्वचनैरथ दुर्वासाः परिकोपितः का
लिकाद्रंष्टुया कंठूरयने गुमपीष्यते सखसुप्तस्वयासिंहः पादाघातेन बोधितः यदहं वादिवचनादोपेन
परिकोपितः लक्षणे मम दत्तस्वसाहिते संहितामतिः तर्ककं केशनात्पंतं काणसेनास्ति मे श्रयः इत्थं
सुव्यक्तं केर्वाकौ रस्य दर्पार्थं मुहुरेत् अर्थशमये हादी युक्ति युक्तेर्वचः क्रमेः॥ इति कल्पलतिकायां वादि

तर्जनं षष्ठकुसुमं ॥ समाप्तस्तृतीयः स्तवकः ॥ ३॥ अर्थोत्पादोद्भूतं चित्रं सादृश्यं रूपकादिकं समस्य प्ररणोपायः समस्य च य
थाक्रमं मरणमयकार्यसमयद्रुमसंभवधातुचर्मदृष्टदोचवाच्याः क्लेशसहत्वात्तत्स्थानादिसंप्राप्तिः यथा मरणमयकुटाल-
घातपादप्रहारकरपीडनांगच्छेदचक्रभ्रमणयाषाणपिंडिकाकाष्ठहस्तचातरपितापशेषवहिः प्रवेशपरीतार्थशिरः
प्रहारादिभिः कष्टमनुभूतं जनबुभुक्षात्स्नानपरिहारार्थजलाधारार्थतया लोकोपकारः कृतः तैः सुकृतैर्दृष्टमयवस्तु
नोभयाधारादिकमारोप्यं कार्यसमं मयेवस्तुमेभावावाच्याः यत्पूर्वशीतवाताचतापाचितां पानकर्मकरणास्वच्छे-
दक्रियाः पवमानपक्षे पलोहोपलक्ष्यणतलारोहणीतः साराकर्षणपिंजचातविदारणयंत्रारोहणतर्कभ्रवितंत्र-
वायकर्षणकाष्ठप्रहारविपणिविक्रयादिकष्टमनुभूतं तलिकादिरूपतया परगुणाच्छादनेन चशीतातपादित्राण
तयापरोपकारः कृतः सुकृतैः कार्यसादिमयवस्तुनोभयास्थानादिकं संभाव्यं पवमन्यत्रापि बोद्धव्यं लज्जाकोपायशो
नाशरोषाकंदस्पृक्षता रागपांडुरताशस्त्रीविषकुं पातपोजयाः राजप्रसादहंसैकदंडभक्तिनिषेवणं दुखस्नेहा
भिचारेष्वांसहनोग्रीवकादयः वर्णपतं विजितस्येते पराजयसमुद्भवाः भावावाच्यायथोचितं सर्वलज्जादयो यथा
मुखजितं तेकमलं लज्जायेव वनंगतं कोपतममिव जलाशयं भेजे मूर्तमिवायशो भंगानिव्याजेन धत्ते अथवा जल
दुर्गेन हंरोषादिवारुणातां विभर्ति भ्रमरावेराकदति नीलालिषाममुखमासीत् मुखेन समस्तप्रीत्यासभावि
तं कोकनदमनुरक्तं धत्ते नेत्रजितं पुंडरीकं चिंतयेव पांडुरतांगतं भंगश्रेणीममघादुरसिशस्त्रीक्षिपति भंगमिषा
द्विषं भक्षयति जलांतर्कंददौ जलेशाकंदमग्नंतप्लपति परागर्पीदुरारुद्राक्षमालामिवालिमालां दधतदारवै-
र्मंत्रं जपति राजप्रसादरहितो वदुर्कंदकतां धत्ते हंसैः सह संगतिं कुरुते अरुणादलच्छलेन काषायं वा सोविभ्रदय

क.
ता.

२३

२३

लंविनैकदंडमाले पललगतंमत्स्यवराहीदीनभजने शंभोरभोभर्तेःसेवांकुरुते दुःखादिवमकरंदाश्रुणिमुं
चति उन्निद्रेण्डुकांतिहारिणिसूर्येस्त्रिसृतिजलमथस्यमभिचारमंत्राक्षणीवभंगान्धते तन्मित्रेचंद्रमसीर्षाविभर्ति
धमरपदप्रहारिणाणिसहते त्रासादिवोग्रीवकयाभंगनेत्रेणेत्तते भयादिववीवितोभात्कंपयते हवर्तिसपरा
भवामर्षीनलधूमलेखामिवालिमालांविभर्ति योद्धुकाममिवप्रकाशितकोषसहस्रंयत्राणिघते पवंचंदोपि
यथा मुखजितचंद्रोलांछनछलेनपराभवाकीर्तिधते उदरमल्लशस्त्रश्वलत्पते महेस्वरजटाटवीप्रविश्रप
क्षशोगंगातटेनपस्पति विलुपदंयाचते तन्मित्रंयमंदेष्टि अस्तादिशितमारुससमुद्रंकयांकरोतिदिवानप्र
कटोभवति मित्रमनुप्रविशति कपोलेप्रतिविंवच्छलेनतदनप्रवेशंलभते विदेशंभजते उदरताडनादिव
श्यामोदरतांविभर्ति पांडुरःतीयते अमृतविंदुव्याजेनेअश्रुणिमुंचति समुद्रार्द्रतयास्त्रिह्यति अस्ताचलसानुच
रोविलीयतेचरणानवरप्रतिविंवद्याजेन शरणंप्रविशति ॥ इतिश्रीकल्पलनिकायांचतुर्थेखलवकेप्रथमंकुस
मं ॥४॥ यत्रलिंगविभक्तीनांसतिभेदेमहत्यपि दृश्यतेशास्त्रसादृश्यंतदद्भुतमितीर्यते इन्नतैःस्त्रीकृतैःशब्दैर्गौरी-
क्रीवस्त्रियोःपुनःतैरेवरेफएष्टेस्त्रीकर्मवद्भुताभवेत् प्रभावराजिनीरागोलासप्रधुंसिनीरयात् गौरीशंभोः
पदाब्जेचकुरुतां सुखसंपदः अत्रगौरीविशेषणो स्त्रियामीःपदाब्जविशेषणोचनपुंसवेगौरीः सुखसंपद्विशे
षणोस्त्रियांशस्त्र विशेषणपरिस्तिप्तेरेफएष्टेगैः द्विष्टद्विपंचमीकर्मस्त्रीवद्भुत्वेपिचाहुतं द्विष्टस्त्रो
भयपदिधातो द्विपंचमीपरस्मैपददिवचनं आत्मनेपदेकवचनंच तस्याःक्रियायाः स्त्रीवद्भुत्वेपिचा-
हुतं यथाभवभेदपदरागधांतभानुस्थितिंरयात् श्रीमान्विवेश्वरोगंगाकाशेचकुरुतांश्रियः ॥

२३

अत्रविशेषरंगकाशीश्रीविशेषणात्वात् सिद्धेशसः क्रमेणक्रानाः स्मेरपुष्करोचिसूराजन्यशतशेखरः हरेः
 खड्गो गणाधीशसूर्योचकुरुतां प्रियः स्मेरपुष्करोचिसूराजन्यशतशेखरः कृपाणस्तवहस्तौ च सदा वितन
 तां प्रियः न्युपसर्गष्टगाराजीतलैर्विशेषणातिमैः अंतःक्रियाविशेषणासारैरत्यद्भुतं भवति न्युपसर्गनि
 मग्ननिरुद्धश्चादिकाः शब्दाः राजितुल्याः राजिः राजीधूलिः धूलीश्चेवमादयः निकामं नितांतमित्यादिकि
 याविशेषणासारैरत्यद्भुतं भवति छिन्नायैवलीनिचितात्मसौख्यराजीनिरुद्धारिरुचीनिकामं वस्य मूर्तिश्चर
 णोमहांसि माजातुगाताम्ममचित्तवृत्तेः अदुरितराजीनिदलितकर्मश्रेणीनिरुद्धरागभरं मूर्तिः क्रमोवचा
 सिचशिवस्यलोके सुखगतां स्फुरितसुभाषितपालीनिहतप्रतूहंसं शयं ब्राह्माः मूर्तिः क्रमोमहांसि प्रभव
 तमुदितं वरं दातुं प्रचैरप्रभावनिहिता वंचितपरमोदयाविलासेन दातुं प्रभवतमुदितं वरमग्रेरविविधवि
 धिहरीणाः प्रसुप्रवानिवहोद्यत्पुण्यभावानियोगतः मूर्तिः क्रमोवचा सिचश्रीकंदेदोर्जनतुष्टये वदनं पा
 दोवाचस्तवशिवसुरमीरणायदुरितानां विमलतनूरसिकोपिस्मरतिस्मरनागपंचास्य सुखं भोजं कुचौक्रीडीः
 सुप्रभावं चितप्रियः राधायायमुनातीरे विलोः सुखसमृद्धये ह्यावलि विलासेन मध्यश्रीरिवयोषितः कपो
 लाविवनागास्य प्रियोगाते भवदुजाः विथंशिखराविवभूषिता विवौचेन चंदलेखा कण्ठपाकीविवसेवितावरु
 णेन प्रतीची वनप्रदेशाविवशोभितावेणी विलासेन स्त्रीविवत्सनंत संतिवह्वचनत्प्रत्ययांतलीलाभिः धातुच
 तर्प्येकवचनमप्रगनमलैर्महाद्भुतं भवति उकारांतो यथा शोभितस्वोवनप्रदेशाश्च गायनः एवं प्रभवः विभवः भीरवः से

सा ५

क.
ता-

२५

२५

तवः श्यादिशकारांतो यथा उलसितश्रीकवयो नृपसभप्रदेशाश्च नंतो जोगतरविरुचयो विष्णानराश्च गात्रं
अनेकपशुचयो नृपाश्च देशः भ्रमदलयः पद्माश्च कामः विशदहयः पातालप्रदेशाश्च चंद्रः एवं सदा सर
भयः परमावनयः भोगिरयः शुभकेशवलयः संतो यथा परमहारविरिव सत्पुरुषाः एवं निविउत मागिरयश्च
वग्गहाप्रदेशाः विलसदनाः पत्रगाश्च वणिकः संपन्नयमनाः स्वर्गप्रदेशाश्च राजा सदा मुनय एवासिः सदयाः
खलाश्च तडागः सदभाः बहुस्वर्गा राजानश्च कूपः प्रगुणितवेधा हाराश्च वैरिस्त्रीजनः एवं नांताः अनलं
यितसीमा जलधिरिव सत्पुरुषा वं किं त्वेषां मग्ने योषवदादयः शब्दाः प्रयोज्याः सांतो बहुवचनांतो यथा बह्वा
श्रितसरसः सकविप्रबंधश्च ग्रीष्मपशुः नृपत्यांता यथा ससंपन्नयोद्धारः सैन्यनिवेशाश्च देशाधियतिः एवं
सर्वदातारः दृष्टीयतयश्च भेरीरवः बहुधातारः दृष्टीयतयश्च गिरिकूटः मृगायातारो व्याधाश्च व्याधातु चतुर्थकवच
नमिति धातोरेव प्रत्ययो न वंचनं अस्मवन्नितांतं अस्मरश्चाधवं व्यचरलीलया ॥ इति चस्तव के अद्भुतं नाम द्वितीयं कु
समं ॥ २॥ एकार्थत्वेऽनलोमप्रतिलोमशब्दाः नयनकर्तृककनककंदकमहिममरिंकटककालिका काशिकास
रससहासमथ्यमस्यदस्य नयननकेन तावता तारता विभविकरककारिकानहनदंतददंभदल गुलयो
ग्ययोः तरुतहाववहायतदतिपरं वैभैरवं कलपुलकं वरकैरवं तरुणीरुतं रदसोदरं नभेदनंदं यतीय ॥ २॥
दं लंकाकंकालं माधववल्लवचयमावंदे देवं लेखले रवीवीरभानो नोभाहं सासाहं जीवावाजी यमोमोय
विभुभुविवददव अन्यार्थत्वेन जीवामायविभुं वदनकसंराधाधारायानंदकमालिकाकालिनीराजनेभार ॥

म

२३

२४

तिर्जनंघटंकुसुमं ॥ समाप्तस्तोयःस्तवकः ॥३॥ अर्थीनादोद्भुतंचित्रंसाटशंपरपकादिकं समस्थाः
पूरणोपायःसमस्पातयथाक्रमं म्हरामयकार्यासमयदुमसेभवथानचर्मट्टदोच वाच्याःक्लेशसहत्यात
तत्स्थानादिसंप्राप्तिःयथास्तस्मिन् कदाचनवातपादप्रहारकरषीउत्तमच्छेदचक्रभ्रमणपाषाणपिंडिका
काष्टहस्तघातरत्रितायशीषवहिः प्रवेशपरीक्षार्थशिरःप्रहारादिभिःकष्टमनुभूतं जनबुभुक्षात्प्री
हासिकावागनकरका भार्गवकटकंदीनरत्नीमहोरसावातापिनापिनाकिनासदालिका यमराजहरि
देव सभ्यायामाभोविकर्तननंदनवननलकूवरसहासात्वतारसविभावना साहमहिमिकनवनमंसस
दा पवमन्येपिभग्नश्लेषायुपायेनयत्क्रियानिगूहनेतत्किमकायाद्भुतविधमिदंयथा यथायथात्रस्तकु
रंगनेत्राप्रियापुरोमेचतिरोहितश्रीः महोदयेरंगदलत्पभंगभंगोलसत्येमतथातथाहं अत्रमेधतिदधेर
तिक्रिये कर्त्तकर्मगुप्तकर्मगुप्तंयथा मानकोपहतेपुंसिशाश्वतीस्थितिमाश्रयेत् शंखेभ्योनामुयात्कोपिदे
शःप्राप्नोतिकंकणैः अत्रपूर्वार्द्धकर्त्तगुप्तंउत्तरार्द्धकर्मगुप्तं मालत्मीःशंसखं खेभ्यश्चंद्रियेभ्यःकंसखंकणैः
संवंधगूढंयथा बालयाष्टधिबीपालव्यलोक्यतनयाननं ततःप्रभृतिनानित्येस्मरःस्वशरवेधतांतेआनन
मिति संवंधोनिमूढः शब्दानां सार्थतोयेषांहीनेष्वप्यर्थमात्रया तैरर्थमात्राच्युतकमेवंविंदुच्युतादिकं अर्थ
मात्राच्युतकंयथा मध्येसूरिसभंभूरिस्वीकृतानगसंगमा नलभंतेनराःशोभांभानीवरविभानुषु अत्री
नंगेतिडकारच्युतिःविंदुच्युतकंयथासाहसेनाश्रितापमालयेनजलदात्यये अर्णवस्याभिसरणैरहीमं

क. वि.
ता.

२५

२५

चतिवाहिनी अत्रहंसेनरंहयं मात्राच्युतकंयथा दशांतरस्थितान्भावाकलातीतानपिस्फुटं कवलज्ञानतो-
योगीप्रत्यक्षानिववीत्यने अत्रदेशकालकेवलाः प्रप्रपवोतरंयथा पथिकस्पहतं वसुं मृहीकासरसासती-
शालेकासारवत्पुर्वीकामलांधकरीदृशोः क्रियागुप्तंयथा प्रातःप्रातःसमत्प्रायद्वौदाहृष्टिकुमारकौ विमला-
सरयंगत्वाप्रत्ताल्पचकमंडलं अत्रप्रातःप्रयतः कर्त्तुगुप्तंयथा नागरंगफलं स्वादु छित्वा छित्वा वने वने वी-
ज्ञातः कथितोऽर्थः पश्यते न च बुध्यते अत्रवीपतिर्गोसातो भक्तयतः कर्त्तुगुप्तंयथा हास्केयूररत्नानिधना-
निविविधानि च ब्रह्मणोभ्योनदीतीरे ददाति व्रजसत्वरं अत्ररम्भोदनी गौरीवदनसंकाशं अद्वयाशशिनंदधो-
श्चैव गोपितः कर्त्ता वर्षेणापि न लभ्यते इहा कामहंता आधारसंबंधकर्त्तुगुप्तंयथा कावेरीरम्पराजीवविकश-
हंधवंधुना मधुमाससमीरेण वर्द्धते कस्य कुत्रका अत्रकौष्ठिर्वा सः कामस्यैः शोभा अत्ररच्युतकंयथा-
नतनाकिमौलिमणिमंडलीविभाभरभासुरां चिसरसीरुहासना तवशर्मणो भवतु भारती भृशं दृढ-
जाज्जखंडनदिने शमाततिः अयं मंजुभाषिणी चंद- प्रतिपादमायात्तरद्वयपातेन रथोद्धतावृत्ता अंयात्त-
रद्वयपातेन रथी नंदिनीवृत्तं एवं चंदोतरेष्वप्यसं आयंतस्यापि नीनित्यं कमलात्वयिवर्द्धतां अमथ्यमंच-
सुकृतं लभस्व पृथिवीपते अहंकारमलंकारवाणिष्ठा कलयन्ति हलविद्यासमात्रेण कौशलं कलयन्ति ते-
पंकजस्य स्थितो मथ्ये सत्यलोकांतमास्थितः कल्याणमादिभूतश्च कपयनपितामहाः तरणिं पश्य सश्रीणिना-
था कुत्रास्ति नो रिह सवितारं प्रिये वचिप्रियदूरे पुनापिता कंठे त्वन्नामरत्नानि हारयामि यदा तदा हारयामि

ना

२५

तदनेदं जन्म मन्मथमर्दन भवसंभवसंतापं हरसंहरसंततं ममताममतागम्योनयतो नयतो गतिः महे-
शममताराममवमाममरोतम महिन्नममहोधीममतिस्त्रोममतोरम पट्टेशवंधः भीमकामदमश्रीमत्सौ-
मत्तामग्रतभ्रम नमस्तेमहिमस्त्रोमथामसोमसमत्तम षोडशदलयमबंधः नतयार्थोगिरायाननयारा-
ध्यजनावन नवतायतवादीननदीवारिनयातन अष्टदलयमबंधः वशिनः शिवकेलोके नेशानेकरुणो
रुक् मदनादमतिष्ठंतिनश्चानचनयेतवैप्रातिलोम्येनस्यवार्थः नंदिनंदिततापक्षिदमोहामरपावन रत्न
नाथमतिज्ञेयशविभोवशितांमम ममतांशिवभोवित्तयत्तेतिमथनात्तर नवपारमहामोदत्तपतातदिनंदि
नंगतप्रत्यागश्लोकः वंदेमंददमंदेवंदंभिताममताभिदं सदाभीममभीदासमंगलं विविलंगमं गतप्रत्याग
तपादः रत्नमारपरित्रासरसालवनमायहीहीयमानवलंसारसत्रारिपस्मात्तर गतप्रत्यागतार्थदेवदेवकाल-
कालभीमभीमनामनाम मारमारधामधाममांसमांसरत्तरत्ते विषमंविषमंभुजगंभुजगं वपुषावषाललि
तांललितां वहतावहताभवताभवताजगताजगताममताममता मददाहिनिवीतविप्लवेप्रमथितांधकका
लवलेस्थिरं नगसुतारतिरक्तहृदिस्वकंननुमनोरमयामिसमुन्मदं वेदवेदांतनिर्णीतरूपस्तुवेत्ता मपेताधि
कल्लोलजालेष्परं योगचिंतामतव्यक्तनेदिष्टकंध्यानलीनोहमद्यापितंमुक्तिदंभिन्नछंदः श्लोकद्वयेनगोमूत्रि
का सदासदानंदंविकासितंदयोदयोलासितमाधवंधवं धराधरावासमसंभवंभवंस्तुमोस्तुमोदायवृषासनः
सनः निर्मातिपातिविनिहंतिचयः प्रमुक्तदोषंस्मरामितमहोहरमंतकांतं भोगीद्रभूषितजटाश्रवणांघ्रि

क-
ता-

२६

२६

कंठदोषस्मरामितमहोहरमंतकांतं पुणाम्भतावद्दुदरानक्षतोयपाताकोटीरगाशयभवानजनिर्धुनीते ।
पुणाम्भतावद्दुदरानक्षतोयपाताकोटीरगाशयभवानजनिर्धुनीते समुद्रकः नानानुमानमननानमनाम्सु
नोनामेनोनिनुन्नमसुनानमनामनेन मेनेनमामिनमुमेनमनूतमानमेनननमामिननाममनामिनाच्चाध
त्तरः लीलाकंकालखेलाकलितकलिकलठकालरा त्रीकलत्रः कालिंदीकालकंदः शिशिरकरकलाकंदः
लीकांडकायः कैलासाक्रीडकेलिः सकलकलपितानेत्रकीलाकरालः कल्याणकालकृत्तः सकिलकलयता
त्रिकलः कालकालः निरोष्णः भासानि - - मगलंगलविषविलगलंग मश्यानिभासाटोवेदक्षोरुसन्नाः
जनमनुमनुजत्रासरुसोद्रवेद्यंसतंवह्नाजिदं - सहमसमहसंभेदजिह्वावतंसं वंदेवंदेयमत्पासमनय
नमसत्पामयंदेवदेवं ३तिप्रत्यागतपादा पातनाकापगामातासुतानिवबुधाननं अतल्पाकाशगायात्राः
हितायवसुधातलंगोमूत्रिका अगुडैर्नः कुठाराभजलेशेषकणाच्छवेवोद्योच्चदैहिकरितिपीडयाथासुखं
चमे असंयुक्तापुनरुक्तात्तरं गौरंगौरीगुरोरंगंगागारंगुन्नरंगयोगंगगागाङ्गोगंगारोगरागारिरंगगाङ्गात्तर
रः ससुरासुरसंसारसारासारससारसा ससारसासारासौसुरंसरसासरित् दत्तरः रसारसासारसार
साहिताहिहिताधिसाधास्ताच्युताताच्युतारसाहितास्तसुताहिसा सर्वतोभद्रः भातिरामवती यासा
हरेरीशतवांजसा साजवांतशरीरेहमायातावगरातिभा गतप्रत्यागत नारायणगदापाणोपुरुषोत्त
मनाथमां सरार्द्राणहंदाक्षीणोपुरुषोत्तमनाथमां मयिताक्षमां गोमूत्रिका पापापां पतिपततां योनः पा

२६

क-
ता-
२७

म

कौ त्रिवल्पावीविसोपाननिःश्रोणो जघनस्य च पुलिनं सुपमानः न यथोचितं प्रसोत्तपोपमानो पीठफलके
नितं वस्यस्य तं पुरः उर्वोः कदलिकास्तं मे भकरो करभंस्तथा जंघा युगस्य तं भोगतेर्हं समतंगजौ श्मान्य ।
न्यायमिस्त्रीणामुपमाः न यथोचितं प्रसोत्तपोपमानानां विशेषः कोपिकथ्यते स्तं धस्य वृषकथ्यते स्तं धो ।
वाहोरहीश्वरः हस्तिहस्तपविश्रं भार्गलदंडाश्च वत्ससः शिलाक-देयानस्य प्रमातोत्तगतिः प्रवः एकैकेना
पि धर्मेणोपमानं वद्गधां वत्त धर्मीवर्णक्रियाकाराधाराधेयादयो मताः अभ्यासः स्याद्विभक्तीनामुपमानो-
पमेययोः उपमावाचकानां च धर्माणं च विपर्ययात् विपर्ययादिति सर्वत्र संवध्यते यदयो मताः अभ्यासः
विभक्तिविपर्ययादभ्यासो यथा सविपत्तान्त्रचित्ते यतमस्तोममिवार्यमा द्विषस्तं वाभियुध्य-धातोद्भेदार-
-यथा रविरेवोंधकाराणितेलाचित्तिपिरेद्विषः क्रुथंति दुर्जनास्तस्मै चूकाश्च विवस्वते तत्र सशत्रवस्तस्मा
दुकाश्च दिवाकरात् तमोवद्विषवोपायस्तस्पर्कस्य तेजं सारवाश्चोदिते तत्र शत्रवो ध्वांतवद्गताः एवमादि-
प्रकारेण ज्ञेयमर्थोतरिष्ठपि उपमानोपमेययोर्विपर्ययो यथा विजयीविद्विषोः जेषीज्ञास्तानिव नमोभरं अ-
ध्वंसश्च विधांतं विजयीविद्विषो यथा लुलितालकवलीभिर्भासते भासते भामिनीमुखं वलिभिः श्वादिस्पर्ध-
तं जयते हेष्टानुकरोत्यादिकाः क्रियाः तथा लल्लणिकाः शब्दाव्यासेधाध्याश्वार्थकाः व्यासेधो घरणी धोरशि-
तरनय्यायः याविधोरनंतर्धिधनदाचलस्य निधनं दुग्धोदसिंधोः पिधा प्रत्याख्यानममानवा द्विषमहादेहश्च
तेनिह्वोजाह्व्यास्तवभूभुजंगयशासां भोरोदिशां हारति तथा च इंदुर्वक्रस्य दीप्तासदनमुपकथावादयोः एकजा

२७

लिपयीयो लिः कवर्या ननु तनु महसां वर्णिका कर्णिकारं आभांसः कुंभिकुंभ हयमुरसि जयोः कामकोदंड
दंडः पाष्पं जे भूलतायारतिरभिनयनं पथारूपस्य तस्या उपमांसंदेहेयथा किं मुखं किं शशीयथा ॥ रत्निसा
टस्यानामचतुर्थकुसुमं ॥ उपमेवेत्यादि विना द्विधानूपकमिष्यते रत्नाकरे भवेद्देयं रूपकतोष्णमंबुदेभग्याधा
रत्नयाधेयः सिंहेवर्णनभेदतः धांतानि विषनागाब्धि शैलवृक्षचनाग्रयः रत्नः पंकादयो भेद्यारूपकोत्तया
वित्रूपकैः वनपद्माब्धिचक्रांगचक्रचानकषट्पदाः पिककेकिमुखास्त्रोष्णारूपकैर्मित्ररूपकैः सगुणोर्भूत
भोभोधिनदीवननगादयः रूपकेस्तुराया रैराधाराखंचरूपकं रत्नसिंहसरोभोजेचंद्रादित्यडुमादयः स्वा
धारैरूपकप्रोक्तेराधारंरूपकंकचित् कलांभीनिधिमागिकावंशकानकेशरी भवारणामृतसरोनीतिगंगा
६ सरोहं - कुलाकाशैकतीक्ष्णं सुसंसारमरुभूरुहाः जनमानसचक्रांगशौर्यं विंध्याद्रिकुंजराः अथरूपको
पयोगिशब्दाः नागांगवृक्षनिधिमेघ मृगांकसूर्याकाशाग्रिसिंधुहरिदीपकसौधकुंजाः चक्रांगचानकमय
रचकोरचक्रपुंस्कोकिलाचलसरोवुजरत्नभानि त्योत्स्वानदी शशिकलासरसीपताकावह्नीवनीकमलिनीद
यितासुधाश्रीः कादंविनीसुरभिद्वष्टिमुगारिमुक्ताताराकरेणकलिकालहरीकदल्पः ॥ अथारौप्यगुणाः
विवेकरजनीनाथसंवर्धितसमांबुधिः गुणहंसमनोहारिप्रतिज्ञावाहिनीरपः कौर्निध्वर्जचलधाजिमान
मत्तमतंगतः धैर्यं विंध्याचलोत्संगरगतसत्संगनर्मदः गुरुशौर्यविरकोडक्रीडतेजोदिवाकराः दानरत्नाकरको
डकीर्तिचंद्रमाः प्रतिज्ञावाहिनीपरपरिसुतरिपुडुमः शौर्यदावानलसुष्टेष्टिकीर्तिलतावनः वैरिर्कैरवसं

क.
ता.
२८

भारस्मानिकद्वैर्यभास्करः गुणसागरविलारविवेकरजनीकरः धैर्यहर्यक्षचर्यश्रीर्विलसगुणकाननः गुण
मुक्तागणेशेष्टविवेकतदिनीपतिः अयमिन्नरूपकं संग्रामपाथोनिधिसंभवेनभवद्यशःकैवलीधवेनलीला
परिस्मेरितदिङ्मुखेनम्लानानिविद्धेधिसुखांबुजानि यथाच यममहिषविषाणं भूलताकालरात्रिः कुपितनि
तिवालाभाललेखालकानं अपिसमिति विपदोर्लक्ष्मणेवीरत्वस्मीलननावलक्ष्मात्वहनः क्षोणियालयदिनिदं
तिचक्षोतिन्याजस्तुतिरसौयथा किंभूमहे धरणिमंडलमंडलानांदेवत्वदीयशशंसामहतोमनीति यद्विषं
तिजगदीशशरीरशोभांयच्चास्पहास्पमुपहासपथं नयंति अतद्रूपस्याऽन्यथाध्यवसायोऽतिशयार्थ
मुत्प्रेक्षायथा त्वत्कीर्तिकान्तिधनमप्यहत्पराजद्विष्यंस्तजन्निवजगत्पदवादभीतः इंदुःसुधावपुरपिप्रभुरौ
षधीनामप्येषत्वलक्ष्ममिषसर्वधनोनशुद्धः यथाच समितित्वत्करवालः पीत्वामातंगकुंभकीलालं अ
नुतापीवव्रतयतिरिपुन्त्यतीनांयशः क्षीरं यथाच द्विषन्तगाक्षीनयनांजनानिपदेषनित्यं कवलीकरोति
तितीशतेनांजनसन्निभेषंविभाविभातिस्मभवत्कृपाणे अयोन्यभ्रान्तिकोभेदोययन्योन्यद्वयोर्भ्रमः तत्रोपा
यांतरोक्तौचसमासौक्लिर्मतायथा कीपः पचेलिसफलभ्रमतः पतंति जंबूतरुप्रसवलग्रभयुव्रतेषु पतेच
चंचुपुटकेषु विशंतितेषांसांद्रापलाशकुसमावलि माकलय्यकार्यप्ररतौ भ्रमतः साफल्यंजायतेकचित् य
था नवविधुमरिसौध प्रांगणोचंद्रविंवप्रतिरुल मन्युफलकैरवभ्रान्तिभाजः असक्तदमृतविंदुसंदयानेन
भृगाः प्रहृमरमकरंदस्वादुसौख्यलभंते ॥ इतिरूपकादिवर्णनं पंचमं कुसुमं ॥ ५ ॥ अथ संक्षेपतो वक्ष्यामि

ह्याप्ररणेविधिं अत्रादौविशदाःपंचशोच्यंतंकारिकायथाकल्पादिसिंधुलधुभिर्गुरुतायुगांतद्वरावलोक
गुरुभिर्लघुताविधेया विलोरधोमुखतयाप्रतिविंवितश्चस्याद्वैपरीत्यमुदाकादिषुयुग्मताच अचमर्थःकल्प
स्यादिःकल्पादिःसष्टिसमयः सिंधुसमुद्रः लघुःक्षद्रपदार्थः एतेहैतुभूतेर्यस्तनोगुरुताविधेयाकल्पनीया
सृष्टौहिस्रष्टामहावयवानेवनिमिर्मितस्मपदार्थान् कालाक्रमेणचसर्वउर्वला अभूवन् सामुद्रकद्रव्ये
षुशान्तिक पवातिरेकःलघुपेक्षयाततोऽधिकस्यापिमहिमानियोज्या युगांतादिभिर्हैतुभिर्लघुताक
ल्पनीयायुगांतसमयेहिसर्वलघुर्भति दूरेदृश्यमानाः पदार्थाः अतिलोदीयांसदवभासंतेगर्वपेक्षयापि एवं
कल्पनीयं उदाहरणानियथा कल्पादिकालेगुरुदहेदेश्यापिपीलिकाराजतिशैलतुल्या तदालक्ष्मीयानपिगं
उशैलः श्रीखंडशैलस्यतुल्यतनोति सिंधुनायथा अहोपयोरणिनिवासियादः पिपीलिकाराजतिशैलतुल्या
सदाजनानांमहतांहिसंगोधतेलक्ष्मामपिगौरवाणि माहात्म्यंतस्याथोधेर्वाख्यातंशक्यतेकथंसापियत्रविभा
लंभःकीटिकाकुंभिसन्निभा स्थलेस्थिता यावंतोजीवास्तावंतो जलेनिवसंतीतिबोध्यं तेचसर्वेनिर्वासितत्वं
भावास्वभावादेवलक्ष्यया क्लमिप्रमाणेनमहतमांगिपिपिलिकाराज तिशैलतुल्यायस्मादधोऽधःपरिदर्श
ननसदालक्ष्मामपिगौरवाणि लिङ्गालक्ष्मायतःकीटकोटिः करिचटायते विधाद्रिमुद्रमाधतेमतेभःकला
हायतः अथगुरुपदार्थस्ययुगांतनेद्वरावलोकनेनचगुरुभिर्लघुताविधेयायथा कल्पांतकालकवलीकृतः।
सर्वगात्रोगोत्रोविभर्तिसुतरांपरिमाणुभूयं संवर्तपूर्वसमयेविभरांवभूवयोजातत्रपथरणीयथरसत्रिभत्वं

क-
ता-

२५

२९

विष्णुभरास्थित पदार्थसमीक्षरणा कस्वर्लोकमार्गचरखेचरकामिनीनां अभ्यागतोत्तयनवर्त्ममहाच
लोयं सत्त्वंविभर्तिपरिमाणसमानरूपं कल्पान्तकालधरणीधरणाप्रवृद्धकोलाधिराजतनुविलोकनेनंशैलो
विभर्तेपरिमाणसमत्वमेवसर्वस्वलाचवमहो गुरुसन्निधौस्थान् परमाणुतनोरग्रेःकीटिकावारणायते वार
णोपिसुपर्वादिमानतःकीटिकायते महाद्रिशिखरस्थायीवारणाःकीटिकायते साधुचितानुमानेनमहाद्रिःकी
टिकायते इत्यादिगुरुतरपदार्थेनगुरुपदार्थस्वलज्जुताविधेया विलोमरधोमुखतयावैपरीत्यंयथा कालियाहि
ग्रहव्यग्रेयमुनायांजगत्रिधौ कंपयाधोमुखेजातंविपरीतंजगत्रयं अपरंणापिप्रकारेणयथा विपरीते कृतेकृ।
स्मे तदुदरवर्जिजगत्रयमध्यस्थितः सर्वोपिपदार्थोविपरीतोभवति प्रतिविंवतोवैपरीत्यं यथा तडागेदृष्येण
प्रायेप्रति विंवादजायत जलशय्यागतःक्लृप्तःप्रासादःकलशोपरित्वन्मुखस्याधिसंक्रांताधूमवर्तिरधोमुखी
भोनियांतीवपातालं पवित्रयितुमुज्ज्वला उदकादौगुग्मत्वंयथा रात्रौचंद्रोदयेतोयश्चनिविंवितविग्रह्य लो
कैरेकोपिकीकोयं सहितोयःसमीक्ष्यते पूर्वाद्द्वोरत्नभित्तिंनर्जातार्कप्रति विंवितैः शक्यंते शत्रुकांताभिः कि
मुदेतिरविद्वयं चंद्रांधकाररविकीर्तिकुकीर्तिसंख्यागामिषंगकृतवर्णीविपर्ययेण दृष्टान्तवद्वयदिशद्वयतया
पुराणोर्वात्सल्यशोकमधुचातवियोगमादैः स्वमंद्रजालकमतिभ्रमचित्रमायामंत्रौषधीमणितपः पदभंगभा
वान् शौर्यस्वच्छित्तमनोगतिगुण्यदेहप्रश्नोत्तरतयसमासविभिन्नसाध्यान् श्रीमहाटकेस्वरजगत्प्रलयप्र
हास्तपाथोधिमंथसमयप्रतिविंवभावेः सग्रामचक्रिपुरचंदनशास्त्रपातेश्वंडीशसप्रगुरुताभिरथोपमानैः

२५

यदुर्घटं भवति तत्प्रकटं पटीयानौचित्यचिंतितपदं परिपूर्णं कुर्यात् पूर्वोक्तपद्यगदितैरुपदेशभावैरेनैरिति
स्मकविकल्पलताकृदाह अथोदाहरणानि रक्तकृत्स्नादयो वर्णाश्चंद्रेण स्येताः क्रियन्ते यथा उलसत्तुहिनज्यो
तिद्युतिर्विद्योतितोभितः कैलाशशैलसंकाशः काशतेसिंधुभूधरः जवापुष्पजातिसमंसवर्णं रजतप्रभं सधाकर
करस्पर्शाद्भानिचंद्रवन्मसी अंवकारेण यथा कैलाशो विध्यसंकाशः कर्पूरः कजलप्रभः जवातापिच्छगुच्छश्रीः
स्तमसाभातिलिपिता कृत्स्ना-र्मादयो वर्णावाला कर्कशाप्रथमे रक्तास्तदनपीताः क्रियन्ते कजत्वं कुकुमकायं जा
ती पुष्पं जवासमं सवर्णं यमरागश्चिमभातार्कप्रभावृतं इत्यमन्त्रापि वर्णविपर्ययः कार्यः यदा पुनश्चंद्रादीना
मेव वर्णविपर्ययश्चिकीर्षितस्तदा कीर्त्त्यादिभिरेव तेषामविवर्णविपर्ययः कार्यः स्वधुनीसलिलसनिभस्फुरता
वकीनचनकीर्त्तिमंडलैः विलसन्तैस्त्रिगुणितमापनेशीतरश्मिरिव लक्ष्मणे रकि अन्ववस्तूनां यथा मेदिनीद
यिततावकै र्यशः संचयेरुपचितैः समंततः क्षीरनीरनिधिसोमकोमलैर्जीयते रजतकांतिकुजुलं हिमाद्रिसा
दृशो मेरुभीतिकुंकुमविंदुवत् भूमीधरभवत्कीर्त्त्या यथा भूमिपालभवदीयविद्विषमेदिनी पतिकुकीर्त्तिपङ्क्तयः
प्राद्वैष्णवजलवाहकांतिभिः श्यामलो जयति यामिनी पतिः अचवस्तूनामपि यथा मेदिनीदयितताववद्विषत्प्रो
न्मिषदुरुतरायशः श्रुतेः अंधकारनिकरेरिवोद्भूतेः कुंकुमं मृगमदायते तं हिमाद्रिविध्यबंधुश्रीः स्वर्णमरक
तप्रभं धराधरतवद्वेषिकुकीर्त्तिप्रसरेर्वभौ संधयो र्यथा पूर्वभूधरशिरस्तटोचरः सांधरागपटलैरिवावृतः द
शतामिहविभारीमुखे विद्रुमप्रतिनिधिः सधानिधिः विद्रुमारुणविंवोष्टप्रभायाटलितद्युतिः वटनेतवतन्त्रं

क.
ता.
३०

गिकर्षरः केकुमायते कांतकोपपरवामलोच नालोचनान्तविततारुणयुतो सांध्यरागपटले सति तरां कज्जलंज-
यनिकुंकुमोपमं रूपं सिंहं पूराभंकर्षरपद्मरागरुक जवाकुसुमसंकाशैः सांध्यरागभरैरभूत वर्णान्तरसंगाद्यथा
शशिसुकुटलत्वाटेशैलजागंडपालीविगवितमृगनाभिव्यक्तचर्मशुसिक्तः समाजनिनरकारिष्णामलोयामिनी।
शोजगतिमलितसंगात्कोनमालित्यमेति मस्तराचुस्तराण्यंकप्रक्रियाभंगिजायतुचकलशविलासैः कुंदचंद्रोत्त-
लोपि अगमदरुणभावं कामिनीकंठभारोजगतिभवतिरागोरामिसंगान्नकस्य क्षितिधरपतिपुत्रीमौक्तिकव्यक्ति-
मंगीनिलयवल्लयमालाकांतिजालोवलीकः हिमरुचिरुचिरासीन्नीलकंठस्य कंठो विमलयोगाद्विर्मलत्वनक।
स्य अत्रोच्चैः स्फूर्जदभ्रं लिहृगृहवलिभिर्वर्यवैडूर्यनिर्यज्जोतिर्जातप्रपातव्यनिकरविधुरीभूतशोभाभिभूतः का-
लिंदीकालकांतिः समजनिरजनिजीवितस्याधिनाशोधनेकोवाकलावानपिनहिमलिना संगतः कज्जलत्वं अ-
होराह्णग्रहग्रस्तसमस्तोज्वलमंडलः इंदुः कज्जलविंदुश्रीझानिः कस्य न विसवे दृष्टानवद्वयदिशद्वययायथा
प्रतीच्यां यदि मार्ते उः समदेति स्फुरः करः तदा संजायते नूनमग्निस्त्वहिनशीतलाः पुराणैः पुराणचरितैर्ल-
क्षणं यथा अगस्त्यमुनिनिष्पीतनिशेषजलमंडलात् अहर्षति महः शुक्लात्सागराद्दुलिरुथिता अनुचवत्स-
वात्सल्यपिच्छतीभूतचेतसा जनन्यामन्यते त्वर्थं व्याचः सौम्यवपुः क्षमीशोकेन मधूना चाते न वियोगेन मादेन
वा समस्मात्पर्यते देभिर्व्यामः प्रमान्विपरीतमाचरति स्वप्नेऽद्यटमानमपि चटते भोज्याभिषेककलाकुशलस-
प्रेष्टमिदं त्वविचारयेत्यादिकल्पनीयम् इन्द्रजालेन प्रतिभ्रमेण चित्रेण चाकुतमपि भोश्चित्रकरं षट्पटं चि

त्रं लिखेति वाक्यं रचनीयं माययापि विसृष्टं संभाव्यं मणिमंत्रोषधीनां च प्रभावेण सर्वसाध्यं यस्मादचितो-
हि मणिमंत्रोषधीनां प्रभावः तपसापि सर्वं स्मर्यते यतः सर्वहितं तपसा तपश्चरति क्रमं पदभंगेन यथा मृ-
गासिंहः पलायते मृगमतीति विशेषणं पलायमांसायतव अयं मृगसमायाति मृगासिंहः पलायते
ततो वेगात् पलायसत्वरितैः पदस्वरितैः पदैः शौर्येण स्वनवांछितेन मनो गतात्वा एतेन दुर्घटमपि घटते दे-
वप्रसादेनाः साध्यमपि साध्यते निष्प्रीकोपि विभो विभात समये पश्यत्यवश्यं प्रमा न्यस्ते पश्यन्मानमाननम
सौम्यादि दिशामंदिरं देवोत्सासिकि मुस्तमस्तव परं यस्मिन् प्रसादाद्जनो मूको जल्पति संश्रुणोति विधिः पंगुर्नरी
दृश्यते तस्मान्नरेण यथा कस्तूरी जायते कस्माको हंति करिणो कुलं किं कुर्यात्कातरो युद्धे मृगासिंहः पलाय-
ते समस्यामांसायत्साध्यं पदं तत्तय समासेन भिन्नं क्रियते यथा कर्पूरप्रच्छविवादविद्या संवावश्कयुनि शुभिता
भे रंदोर्दपदे पितमो वितान सूर्यो दयेरोदिति चक्रवाकी हाटके श्वर नमस्कारेण स्वर्गलोकावतारः जगत्प्रलये
मर्त्यलोकावतारः ग्रहास्तेन तभोवतारः यथा हाटके श्वरयात्रायां शिवरात्रि महोत्सवे सुरेंद्रादिभिः रायातेः
स्वर्गपातालमाययो जगत्प्रलयकाले सोऽप्युत्थी पातालमाययो संहारचो स्वडीशकोपादोपादुदित्वगत क-
दाचिच्चारभेदेन क्रमादस्तमुपागतेः ग्रहैः संभाव्यते सम्पद्यो बोमरसातले पाथो धिमंथनारंभ संभेदादेव
नागयोः पृथिव्यां स्वर्गपाताले दृश्यते स्म समागते दर्पणप्रतिमोत्तासिपयः पूरे सरोवरे प्रतिविम्बच्छलादेतद्
दिव्यो मसमागते संग्रामधीखीराणां विलोकनकुतहलात् समायातेः त्वरे द्वाद्यैः स्वर्गे नभसि दृश्यते आ

क
ता
३१

३१

काशंतरसंचारि हरिश्चंद्रपुच्छलात् भूतस्यमिलनायेवजगामधरणीनमः श्रीरामरावणारणोकपिर्मंडले
 नशस्त्रीकृतेर्मलयजदुमचक्रवालेः रगद्भुजंगमकुलैः परितः स्फुरद्भिः संभाव्यतेनभसिस्वर्गपुरं प्रसर्पन् श्री
 कंठकंठदोर्दंडजटाजूटाहिमंडलैः अहोपाताललोकोर्यसर्लोकलीताश्रयः अभ्रंलिहृष्टहृष्टहृष्टचंद्रशालावि
 लासिभिः नरनारीगणैरेषमर्त्यलोकोद्युलोकगः समेरुशिखरप्रांतस्फुरदिव्यं वधुमुखैः परितः स्फुरितैः शं
 केशतचंद्रं नभस्तलं पुद्गुद्गुभटछिन्नकुंभिकुंभस्यलोगंतैः मुक्ताफलशतैः शंकैर्दिवातारकितं नभः येद
 तनापिकाकारिकारिनिषेचकं कुरुता नवगीतेन तेन श्रवणपूरणं अथ चित्तसमस्यायाः पूरणपाय उच्य
 ते पदैः साधारणैः छंदः कृत्वा संपूरयेद्यथा अशेषजनता चित्तचमत्कारनिकेतनं हरिसिंधुस्फुरद्बोधिः ।
 केषां न कुरुते सुदंस्फुरत्सौदामिनीकांतं वहुलाभचनीयभाः कलधौतरुगत्यर्थं कुरुते सखसंपदः जगतां
 विस्मयाधानं वसुधासखकारकं महसांचक्रवालेन व्यतिभाते समंततः विशदकापयातीव विलसत्प्राणि
 सौख्यकृत् आश्चर्यशालात् नुरुककुरुते पचिनिंसतां दयाविलाससदनं निधानं परमं प्रियां महासखलता
 वीजं नेत्रयोः कुरुते रतिं विभाति विभुतास्यानं च नोपलासितोरुभाः मनोरमप्रभारामः कलया लोकसौख्य
 कृत् हरिमाते गसच्छायरोचिश्चरमभूषणं कस्यामोदैकहैतर्नगोमंडलविभूषणं उदामविस्फुरत्कांतिरुचिरे
 परिभासते सदा मोदपदं चित्र विदानं हरिचारुभाः मनोहराकारतयानिरमाना समुक्तसश्चारुकलानिकेतनं
 अशेषभूमीतलवर्तिसौरव्यकृदिलोचनानां कुरुते सखावली सामान्यशब्दकुखुमेये सामान्यशब्दाः कथिता

स्त्रेत्रापिसंचारणीयाः यत्किंचिदत्र नमयागदितं यंथस्येगोरवत्रासात् मत्कृतकविकल्पलतापरिमलतस्त'
दु धैर्जेयं ॥ इति श्रीकविकल्पलतायांचरुवकेयष्टं कुसुमं ॥ अथ क्षिति त्वात् कियत्समस्या पदांकरं पलवि
तं करोमि यच्छायमाश्रित्य कविर्न विद्यात्परि अमं वाङ्मयमार्गं जातं त्रियामाशतयामास्या ज्ञत वंदनं भक्तलं
शतेषु रेषपंचेषु भवेयूनां वियोगिनां त्वङ्गाभीर्यगुणां स्याये समुद्रो गोः पदायते त्वन्मानससरोजातं गगनं भ्रम
रायते अमत्राभावतस्तत्र पीयूषपरिवेषणो अभूत्रारद्वीणायाज्जलावोरंतरे सधा अथः कृतं दत्ता देवते
जोनर्थाय जायते दहत्येव हि धातारं दीपवर्तिरधोमुखी भालनेत्रानलोद्भांतकजलौचमलीमसः महेश्वर
शिरःस्थानीयी सोमः शणामतमोः भवत् निशीथे संहिके येन ग्रस्तं संपूर्णमंडलः गगनें दीवरोत्संगरिंदुरिदि
दिशयते हीनहत्यादधात्येवलाच्चवं महातामपि इति मत्वा द्विपदे धीमृगात् सिंहः पलायते पूर्वोद्गसः परो
दीर्घः स्नेहः संजायते सतां असतां विपरीतस्तस्यैव परिदृश्यते इहायसुत्रं यस्यादौ तेन शास्त्रेण निर्भरं
जिज्ञासात्रस्य णो यस्य क्रियते तदुपास्महे धनोसौ पौत्रिणी पुत्रो यस्य सौ प्रलयास्यदं सगोत्रोपि स्थितो दे
ष्टा कंटकाग्रे महोदधिः भवं विभर्तिये स्येक शिरोहीनः सुलोचनः सत्वाप्रणमितुलोत्तं द्रष्टुं श्रोतुं द
मः प्रभो अथशः स्वसुतनुते तन्वाते तन्वते जिताः कजलालिकलंकानां व्याजादीपां बुजेंदवः रत्नाभरण
विद्योतपरयावातनम्वरः अंधकारभयादीपस्तत्वं गिनीयते शमं भ्रामर्यं त्रिहति भ्राते जगतीत्यरयोबु
वनं मक्षिकायादद्याते न कं पितं भुवनत्रयं उषा प्रीत्यै पटे सत्त्वे चित्रीतं चित्रलेखया मक्षिकायादद्याते

क.
वि.
ना.

३२

नकंपितं भुवनजयं सदाभिनिमगिप्रेणिप्रतिविवितविग्रहे धार्तराष्ट्रशर्ततर्किकंदर्पाणां शतद्वयं
प्रहृष्टाकेलिकालेभूतंदर्पाणां शतद्वयंतये चवाणीभिन्नाक्षः सहस्राक्षो धतांगतः वलिसयो रुपा लाम्रप्र
तिष्ठितगभीरिमा उपपन्नतमाजाता प्रासादोपरिकृपिका निजदुर्गेन रेंद्रं एनिर्मिता धनिनां मुदे चंद्रका
तोपलेवद्वा प्राकाणेरिकृपिका लंकादाहेसुरैरुक्तं हनुमत्पुच्छवह्नितः सौवर्णेद्रवतांगद्यन्तं भपषट्पुता
यते रसाधारं पुरोलासेकारीगोजन्मसंभवः वनालवनकृत्स्निग्नः संभपषट्पुतायते उन्मिलतिलकंका
पिक्वचित्प्रस्फुरितांजनं क्वचित्पत्रावलीकीर्णस्त्रीमुखं पर्वतोपमंगोलद्यजन्मामधुरः शिखिप्रीतिविव
र्धनः उन्मीलदर्जुनच्छायेन वनीतायते गिरिः सदः पद्मवदाभातिलसद्धारविराजितं पत्रकेशरसंस्पर्शं
जनानंदकरं परं चनवालमनोहारिसुमनोभिर्निषेवितं बहुधातुलसत्कानिपुस्तकमस्तकायते पष्ठा
संजातवालेन्दुधनोत्तुंगपयोधरा अभिरामवयोधामसंध्यावेध्यावधूरिव स्निग्धालिवद्दसौहादीसरसा
मोदमंदिरं श्यंगुणवसीभातिषुष्पमालेवकामिनीकलानिधिकरस्पर्शात्प्रसन्नोलासितारका विभ्राणां
वरमानीलं यामिनीकामिनीयते उल्लसत्पार्थिवद्रव्योपासिताजीवनार्थिभिः उपकंक्षभिरामेयंगर्गरीनग
रीयते क्लतरामानिशिप्रीति रत्नविज्ञेयकारणं समुद्रातरणोत्तासीदीपोयं हनुमानिव वितन्वनोचुर्ति
स्निग्धश्यामाजनमनोहरः दीयोनीपोपमोभातिचनलो कविकस्वरः प्रस्फुरन्मीनमकराहंससंचारुमंजु
ला राजते सरसीठचौरटत्कर्कटसंकटा अयःकादं विनीस्तन्यन्नलिनीलतयाश्रितः उल्लासितजगत्प्राण

३२

स्वजगोगगनायते आपीततारकः पादैराक्रांतगिरिकाननः विभ्रउग्रत्वतामत्वे विडालइवचंद्रमाः रुचात्रिनेत्र
 दायादः प्रमदातयतांदधत् हरिणांकः सधाधारः सौधोयंचंद्रमः समः चूतश्चंद्रवदाभाति कुहूभिर्जनितदायः
 धतेचकोरकामोदकरः खगमनोरुचिसोमप्रीतिकः कुर्व-वहुविदुमं समुद्रोगिरिवाभातिदीप्तः श्रीसुः सदान
 वः स्फुदहिमकराक्रांतः प्रकाशयन्नक्रमेण धृतिजनकः अंतर्वर्तिशिखावान्समुद्रश्चभातिदीपोयं वयसः
 सेषेसेवावापररूपंकरोनितवदेव अथवासुरतटिनीतटनिकटेवासोनिवासोवा चमूभरन्चदुदंच दु
 र्वीततोप्रयाणे तवभूमिपाल अमून्त्रपाणांविगलकंटेकुरः कमटेठकारः पितामहादेशवसाद्रशाया
 स्तनयदानेषु विवेशवाणः तदावभूवार्जनवोरवैरि कंटेकुरः कमटेठकारः आद्यंनिशायाः क्षणमंत्य
 मंतर्वेडाविधुंतापितमुलमानं विसंसकंभ्रांततयाचकांतंचंद्रोदयेत्त्यतिचक्रवाकी सर्वस्रजंतोर्भवति ॐ
 प्रमोदोविरोधिवर्गेपरिभूयमाने तिरोहितेत्वयशसानरेन्द्रचंद्रोदयेत्त्यतिचक्रवाकी निशाकरोत्संगनिष
 स्मतंगकुरंगः शृंगेजलधेर्निवासः आसीत्सुरोसीमयः पयोधिनिर्मथनादित्यवदन्मुनीन्द्राः "सरोनिभेव्योमि
 सितांशुकाभंशशांकमेकः कलयत्ययंयत् अवेम्पतः स्वच्छकलाच्छतारमाखुरैखनर्त्यवरमंबुमध्ये" पूर्वाच
 लग्रावणीशृंगसंगिस्फुरन्महानी त्वविभाविलासेप्रलिममूर्तिः प्रतिभातिकिमुष्णामासखेकजलविंदुरि
 दुः मयूरमालोकामहांतम-धेमेडकमलस्य मुखेमहाहिः विवेशवल्मीकविलंविशेक्यवृधंहिवामोविद
 धातिवेधाः राधामुखेचुंवतिकार्तिकेयः कर्णवन्सीकृतफुलापमं शृणोतिनस्मादुदितचगीतंचगीतंक्र

ॐ

लो २

क.
ता.
३३

नरूपानासिमेर्गेपिकयाकयापि रुसंनिकायांनिहतम्वशाज्ञानत--
रादधावापुवः प्रभूतेषुशिलीमुखालीः उपास्पतांनीलतपालकांतादा
मोदरीयंतिनिभदरीवा महोःशृंगंसप्ततालव्रमाणंकल्याणाद्रिः सर्षपेस्येकदेशं सिंधुर्विंदुर्विंदुरप्येपसिंधुर-
व्योत्तुधेसाधुनीचोपकारे जहासवेधाससुतास्पदर्शनाच्चचारपंगुः स्वपदेनलीलया नितान्तमूकश्चयदावदोजनि
प्रसादनस्नेतकुरंगदुशेखर जहितमोगकडधुजधुर्जटेकुरुकरगरलंपिवचामृतं सुविदितैवजगदुरितारितानि
गदितावतुविष्णुमतद्वयी संज्ञावियोगिपरितापिनिगाहमानभानौसरोविकसितांबुरुहंजनन्या तद्दीप्तयेव-
मकरंदगतात्मविंवश्चंद्रो रविंदकुहरेविहरत्यधीशः भूचक्रशक्रविलसन्मणिवेधतास्ति तद्वच्चपंचनखराश
नशालिताते सलाञ्छनत्वमपिगांगजलोषितत्वहारेहरेहिमकरेमकरेकरेच प्रत्यक्योनिधितटीचरमीति-
तंयद्वंधूकपुष्पसदृशंनमसोतिरेकात् जानामिकंडलिततलकशंकयातमान्तंउलमाखंदिशिखंडितुंडैः पी
तीवरोयजलदस्तडिदचलोला भीमोद्यवारिनिवहःसरिदुग्धदुर्गाः दोषाकरोयसमयः क्षितिरेद्यचाद्रानोमा
भविसु शिवमाविधुनोतितन्वी हयनिकरखुरोम्यैः कर्णतालप्रभूतैर्तवजलदनिमलेहस्ति संघोरजोभिः धव
लयनिधरित्रीमंधकारप्रचारः स्फुटमितिनिगेदंतिस्त्रायसाश्चर्यमार्याः अजनिरजनिमध्येमंडलंचंद्रश्मेधनु
रुयदनभ्रंविभ्रतीशोश्चकास्ति ३॥हिविधिरिदानीद्रश्यतेववामप्राहितराजनकपुत्रीमित्रतामेतुरामः प्रविश
तिहरिनाभीपंकजांतर्निषण्णदुहिणचरणसेवाकर्तुमिंद्रेससैन्ये अगणितपरिमाणोभटंगभंगीदधानिध्रमति

३३

कमलकोषेमतातमानंगसंचः जलमुचिजलपूरं मुंचनिस्पृष्टादं प्रतिगजरवकोपादर्थविवस्नहस्ताः सपदि
 समुपनेपीतोदमचायाजवक्त्रासरलितकरदंजः कुंभिर्नोभः पिवन्ति प्रस्रमरमधुपालीयनिसंघातपुष्पाः कम
 त्वविमलगं धंविधमध्यस्ववाप्यां जत्वगतनिजमूर्तिर्वीक्षमाणत्सशंकं सरलितकरदंजः कुंभिर्नोभः पिवन्ति
 निलकमलकसंस्पृष्टेनेपत्मलाद्यामृगमदगजराजीराजितेयावदासु अमलजललवातः तावेदेवास्य
 पानात्मशकगलकरंध्रेहस्त्रियूथं प्रविष्टं कृमातरजदरांतर्देवकस्यात्मजायाः सकलभुवतलीलावासयन्ते
 निवासः मनुजदनुजदेवास्ययभूतं यदेतन्मशकगलकरंध्रेहस्त्रियूथं प्रविष्टं भ्रमतिकमलकोषेमत्तमानं
 गसंचाः सरलितकरदंजः कुंभिर्नोभः पिवन्ति मशकगलकरंध्रेहस्त्रियूथं प्रविष्टं समुदितमिति मत्ताः यः
 मंगे सप्रयातः उदरालंकारः सुललितपदाः निरुत्तरसासमायन्त्रा शय्यामनणगुणमागिक्वसुभगा
 स्फुरद्वर्णाथ्यस्थितजनचनानंदवसतिः समस्पावेषेण वप्रतिपुरुषमेषा विलसति गतोदेशादेशं प्रणयि
 निरुत्तरांशां गणः स्फुरद्वर्णाथ्ययाः संतापप्रशमनविधौ नीरजपुगं सखीभिर्विचलं मुकुलितमुखं तत्र प्रपु
 भेकुंचद्वंद्वसोपर्यपरमिव जातं कुचपुगं प्रसर्वतापार्तिप्रशमनविधाना तमलयदुमृत्तोदाभंगधिकतरभव
 त्पादुरतनोः अभिज्ञोप्यज्ञासीत्कथमपि सखीनां परिकरोतसे गेमतस्यावमिकमिव मां प्रत्ययविधिं अ- वाता
 चातः प्रसवसपवापे विजयिनि प्रविष्टे पातालं जलनिधिपदव्यारतिपतो अधोमेनाकस्यास्थितवति समस्तं
 समभवद्भुः कोटोभृंगस्तदुपरि गिरिस्तत्र जलधिः प्रयात्पविहाराफणिपति भुवं हंतुमसुरानृथापुत्रे च

मूर्तेः

कः

३४

३५

गेहेगेहेकतिकतिसदेकांतदेशेषुशय्यास्तसंगांथसुभगतनयाकारियित्त्वोक्तायाःस्थानेस्थानेकतिनक
ति नयंथयः पद्मलात्पाकर्षरसोज्वलफणिलता पत्रपुक्तानपुक्ताः लोलालीलाकलनकशलस्कीतपीतांव
रश्रीलोकप्राणामृतविततभाभासरोभोजबोधः उल्लसन्नशुभभवेने स्तूर्णप्रणविलाशः स्वप्नेष्टस्तुरुण
नृगलसीभूषणोनीलमेघः शालग्रामोपरिविनिहितंश्यामलंयत्कराङ्गवीक्ष्यकस्याः समुचितवरं पूजया ।
लब्धुमिच्छेः एवंजानेष्टदुभुजशिरश्चवितांटकलक्ष्या भङ्गेपद्मं कमलमुकुलेनालमस्मिन्मणाल रोहि ।
एणाः सपुषः पदंनमसितुं नायोतियत्पंकजभ्रातातत्रचिरस्थितिंविदधतोभङ्गानिभागंपतव तत्पारंपरिकोपि
मेस्तुविनयः प्रोच्यंतिरोमांचितश्चंद्रश्चुं वतिचंचरीकचरणं चंचच्चपेछाहतः कूजत्पेषरसालशाखिशिखरे ।
प्रोलासयकामिनांकातंकामिनीपानसंपरिभृतः कोवामुस्यंयुं वति नास्तिन्मासिमृगीदृशः कृशतनोः स्तम्भा
नमंगीकृतंदूरी कृत्यकुरुप्रसादमपुनाप्राणेश्वरेनागासि तर्तुपर्वतिसन्निभेनकपिनालादंक्रतांवक्षसिति
प्रवीत्पनिमज्जतीमथनलस्पृष्टास्तरंतीः शिलाः लोकोन्मत्पथ-विभीषणजनंचत्पाहसेत्यमेतंवीमजनि
संतरतिदृषदः प्रेतीदिवान्दत्यति इदोमावुभावमेत्यपतगो भूत्वाभवत्प-जोराजारंकदशामुपेत्यकृमितां
गत्वाउमोजायत खर्जरः खदिरत्वमेत्यकदलीखंडे पुनर्नीयते संसारेवदुजीवयोनिगहनेधिकर्मणांचेष्टितं
उन्मीलंददसौमदीकमवलावकुं निदानंमुदां लोमालोलकवलिभास्वदलिकप्रामंमद्गुः पश्यतींकेषांचेतसि
जायतेनतदिदंकाकोलकांतिद्विं राहुंचुं वतिचंद्रमाः प्रतिदिनंमध्यंदिनेधःस्थितं आराहुंकिलतामहेष्टरमि

अथ वि

३४

ताविमेतियाः कोर्तिताः आकाशे वनिताश्चतुर्दश दशश्रीवा - स्वयोविंशतिस्तत्रासनिरिशे प्रसेदुषिनखा स्वसिंधु
चद्रामलकोडेपुप्रतिविंविना सहजयामूर्त्याचलं कायतेः विलोभं क्रिपणादहंति तरलस्यानेषु कंदस्रजां मत्स्या
दीप्तदरातयो हृदिसदा हेम्राविनिर्मयितान् गाढालिंगनलोवभुः प्रतिमया प्रवाक्तृपास्तो देवत्वदिप्र।
कामिनी कुचनटे कृष्णावतारादश एष्टीचंद्रपुनिः प्रभामलजलावासः सुखस्पर्शनाभीष्टप्रापकरत्नभा
स्वदुभयप्रातां कृगुच्छाव - पषां यैरवलीकिता सकृन्तिभिर्जानामि पुण्येन तैरष्टौ धूर्जटिर्मूर्तयस्तनतं देतन्व
गिरुष्टास्तव गंदुशान्तगलमदां बुतटिनी प्रोढ प्रवाहावित्वेर्दिगंतावस्तदंतकालिमगुणैः श्रमामीकृता वायवः
मूर्तीभूय गजाधिरोहपदवीमभ्येत्य देवद्विषत्सेनायां वलिदानवारिसमरे कालाग्निलीलां दधुः दुग्धस्यार्थि
भिरेदं वैः समुदितधांतैर्भयं वाननैः कृतनेपाशुभिरंतरे धवहिनिचावाष्टयिष्योनिशे धूमाभं नयनांजना।
लिकलशान्तिहरप्ररोद्धवं कालिकजलशोणिमाधवल यत्पर्थनभोमंडलं सेवाव्यग्रतवग्रहागततमोभी।
त्पाशिरः स्थापगालोकप्रोक्तसदीर्घयागिरिषु सुतापंचाननत्रासनः शीर्षार्धं सुधाश्रयात्पुनरिपोरानंदभा
जोविशं चद्रश्चंद्रमुरवीमगश्चयुगत्वेदप्रमोदोदधुः शंभोस्मांडवडं वरेनटभुविप्रभृशपतोमस्तकादंभोधिः
परमाणमथमविशद्गीतोनिशानाय - त संगदस्पहिबृद्धितोममसमस्ताभूर्भवेदालतातद्विज्ञोस्प
भविष्यतीत्यवहितः सिद्धिंदधानो ह्यथा इंद्रो विंवमिदं नकुंभजसनेस्तकाशपुष्पोयमं वध्मेतन्नकलकपषा
तदिदंतस्तेव कृष्णाजिनं श्रंभोधिपरमाणमथमविशद्गीतोनिशानाय कादित्याशं कापुनस्तथैवव।

क.
वि.
३५

वृधेविज्ञायतन्यमुदानित्यंसत्युक्तराश्रयपरोनिः शेषयकंदकान्संमस्यग्रामेरिपुराजकुंजरचटायसीपा
टयन् श्रीहंवीरमहीमहैद्रभवतस्तीक्ष्णोसिदंडः स्फुटहैरंवस्तरुणक्रमेलकगलस्पर्धामृगांकायतेवि
ज्ज्वानसुतीक्ष्णकंदकचटामास्वादयन्देहिनांहैरंवस्तरुणक्रमेलकगणंस्पर्धामृगांकायतेदीव्यदंतमरी
चिवीतिनिचज्यात्ताभिरुलासयन्कल्याणावुतिधिंवियत्तकमलोक्तेहासंचवित्रासयन् मग्नान्यर्कपिया
षुसप्ततरगस्यातर्गतानिध्रुवंगंगायांगगनानिसप्तमुगने गंगास्त्रयोविंशति किंचैकादशरुद्रमस्तका
धृतास्तमोलिचंद्रस्तरैतावंत्यः प्रतिमागताः सविशदानैसर्निकीचापरायत्सप्तपिकमंडलदरगतान्यासा
विमगा नित-गायांगगनानिसप्त-गास्त्रयोविंशतिः रुद्रैर्भक्तवशंघदैरुपशैः स्वरैरुपैकादशैः पूज्यंते-
चष्टयकृथावलिशतैरावाहनोपास्थिताः वस्त्ररीनिलकं विसारिविलसत्सीमंतमुक्तावलिर्वक्तनिंदित
चंद्र विंवसिभवंनीलंचकोशयकंचोलंजालकवाससांयदभक्तज्ञोपपूनामभ्रजंलविंदुवज्जलजवजाल
वत् त्वातस्त्वफलवृष्टिपुष्टिसु-मनःसाधीनजांचूनदः शीर्णस्तेरिपुसंपदः प्रतिदिनंमित्रोदयेमोद
से पांथानांकुरुषेविलंबनमहोदंतांतरस्तेजसांजंकूवजलविंदुवज्जलजवज्जंवालंबजालवत् नित्यंभा
त्यलकान्वधमधुराभालश्लीसुभ्रुवस्तारुण्यविलसन्मदाविलमुरोनत्तत्रमालाश्रितं अंगंचंपकागौर
मदिसकलयामोक्षासन्मूर्च्छितं गंगावज्जगंवज्जगनवज्जंगेयवज्जेयवत् कीर्तिस्तेविमलात्तदीपकमला
भंगैरियंसेव्यतेमून्यं वैरि कुलंतवसितिभक्तोभेताभवान्भूजितः चारित्र्यंभरतानुयायि भवतोहवीरपृथ्वी-

३५

पते गंगावज्रे जगद्वज्रगनवज्रांगेयवज्रेयवत् वंधंकापिकदापि चानभवतो मोक्षं च तत्मानसेनोषं वर्धय-
तः सदासुमनसो नीचैः स्थितिकुर्वतः श्रीमत्तुष्यकलामलाध्वयशसस्तस्मादवंतर्हितः पानीयस्य कवरी
भारस्य तुल्यः क्रमः निष्पीतो मुनिनारणवश्चिरमभूत्यंकावशेषो भितः शुक्लोरः स्थलतामवाप परमशोभन-
नधूलीमयः गंगेदेविभवत्प्रवाहकपया भूयः प्रणीतो जनैरंभोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारां निधिर्वा-
रिधिः इंदुर्वारणरत्नमभ्युतिलकः श्रीपारिजातः सुधावर्गः स्वर्गपरिच्छदः समजनित्वतः सुरैः प्रार्थि-
तात् धिग्लोकंतवयस्तथापि तनुतेतोयांकनामावलीमंभोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारां निधिर्वा-
रिधिः शय्यासमहरेः प्रियोजनयितारत्नाकरो नायकस्तीर्णनामिति सागरस्य कथयानासौ तथा तुष्य-
ति अंभोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारां निधिर्वारिधिः अन्वेतानि पदानि त्रय्यति यथा तर्षार्तकंठोत्तरी-
पाथो धर्मं थकाले कुट्टनममृतं लव्यमर्काधिजाभ्यां स्वर्गान्त्रस्त्रायमाणं कपटपटुपिथाच्छिन्नमूर्धा
व्युतेन चक्रे सोमस्य वाक्वादिति भुविलुदितं भर्तृशोकार्त्तविताः श्लिष्यति स्कंदपत्न्यो विधुभयविदुरं रा-
द्रपत्तोयुनापि आस्मिन्वाथोधिनाथे मृतहरणरुषाशौरिणाच्छिन्नमैलिश्लिष्यति स्कंदपत्न्यो विधुभय
विदुरं राद्रवत्तोयुनापि श्यामशोकार्त्तनादस्तडिदमत्वरुचो मेयमाशेषा मनेधनेत्यमयूरः यमुदित
हृदयः पातवागित्युमायाः वस्त्राभावो न विवेनयनकमलयो राजयकंटकानामस्ति स्तः संतिकांताकु
चकलशतदेनास्ति न स्नानसंति चित्रं श्रीखंडहारौ प्रियतमकारजोस्तांगत्रकव्रणानि त्वेहेरित्वापती

क.वि.

३६

३७

नामखिलवसुमतीकांतकांतारमार्गेप्रत्येकंदिवपतीशानिलनयनवसुसंनतस्त्वययाभूर्योपिस्त्र
ययाचस्तरसहितलसम्पुर्णनाग्रामतान् कृष्णस्यस्तान्मौलीक्षणावदवसरेसाचसाचप्रसादाच्छीर्षा
णांवैषवंधातवनवतिरभूलोचनानामशीतिः नीरेशेनजितोस्मीतिचिंतांचिंतामणोत्पज जितादेव
डुमाःपंचनदुःखंपंचभिःसहवीरेश्वरगुणग्रामैर्निवहानीन्द्रियाण्यपितत्त्वाचमनोनैकंनदुःखंपंचभिः
सह गंगेदीशाहलीद्रेभावीरेशयशसाजिताः तत्त्वंविषीदमासेषनदुःखंपंचभिःसह कामंकामडुये
धुत्वमित्रायवरुणायच वयंवीरेशदानेनसर्वान्कामानिधीमहि विश्राणनमजस्वनेश्रुत्वाशुक्लः
सुरडुमःपेरावणस्यविहितःस्त्रंभोदंभोलियाणिना विलसद्दिडुमकायाहंसादिकतरचुतिः विस्ता
रितापप्रकारानदीवांगारधानिका प्रियांगसंगोपचितप्रमोदेरनेकिमंयंस्त्रिरमंगनायाः प्रियादरो
नीलितपमजैतेत्रैपरित्यज्यनकिंचिदस्ति पीयूषमपिनाश्रीयान्नोर्वशीमपिकामयेत् कुर्वीयनियतेम
त्वादशमूलीपयःपिवेत् शचीचेन्मानिनीतकिंनोर्वशीमपिकामयेत् कोनसिद्धरसाभावेदशमूली
पयःपिवेत् कल्यांतकालदलिताखिललोककालीकंदीरवःकमदष्टृताधिवासः दिक्कुंभिकुंभरु
धिरारुणपाणिजाग्रयस्त्रयहोहरतुवोभिमतेतराणि यदिशामोर्तितांतन्वीनोर्वशीमपिकामयेत् को
विहायसुधाधारांदशमूलीपयःपिवेत् एकस्यैवगजोहंतिषट् सहस्राणिवाजिनो तद्देरिवाहना
गौरीकिंनकुर्वन्तियो धितः एकपवगजोहंतिमतः सैन्यानिभूभजो हरातदभिहारिणः किन्नुकुर्वन्ति

३६

योषितः एकपद्मगजोहंसिसहस्रं नरवाजिनां तदेककवलाकालीकिंनकुर्वन्तियोषितः अणोरणीया
न्महतोमहीयान्योगेवियोगेदिवसः प्रियायाः यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं स्पृष्ट्वा सखे सत्यमिदं ब्रवीमि अ
णोरणीयान्महतोमहीयान्मथ्योनितं वस्त्रमृगेक्षणायाः यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं स्पृष्ट्वा सखे सत्यमि
दं ब्रवीमि अणोरणीयान्महतोमहीयान्मथ्योनितं वस्त्रं न वप्रियायाः तदेगसंगारुणितं ममेदं यज्ञो
पवीतं परमं पवित्रं न कवित्वाभिमानेन न कौर्तिप्रसवेच्छया विहितासौमया किंतु कौतुकात्कवितार्थि
नां निष्कलां वतां त्फलाकल्पलतामिमां सेवनीयां निषेवधुं कार्यमार्या विचार्यतां इयं फलाय महते यो
षणीयामनीषिभिः अत्यंकन्यापि पुण्यार्थमपविद्धा ध्रुवा यथा पोषणा देवमेषापि श्रेयसेवो भविष्यति
हंत संततमिमामुपास्यतः कस्पनश्पतिनवाविवाच्यता उलसंतिकलकंदकामिनी कूजितादपि चर
जितागिरः कलकंदकलत्रकोमलस्वनलक्ष्मीसहपांश्च केलयः कविकल्पलतानुके पयाकान्तिनः कस्प
भवंतु नोक्तयः निसर्गसारस्तनसंभतानि स्रक्तानि मुक्ताफलकोमलानि भवंत्यमुष्माभजनात्तद्देवाद्देवा
दुपेक्षानविचक्षणैर्न स्वर्धेन दुग्धसवयासिवचोधिदेवीमंजौरमंजुलनिनादसहोदराणि पतानिषेव्य
कवयः कवितामृतानि विलासमुदीरयध्वं मदकलकलकंदीकेलिनादाः परिणतसहकारास्तादसं
वादभाजः अभिनवमदधाराबंधवः काव्यबंधाविधुतविधुरुचोऽस्याः सेवया विभवंति सर्वविनश्य
ति विहाय कवित्वमेकं कायेन साकमिति कस्पनहिप्रसिद्धं एतद्विद्वत्कविकल्पलताकाव्यसं

क.
वि.
३७

37

पतयेसमतिमि सततंनिषेव्या आविष्कृतोवसुमतीश्वरेणदेवेश्वरेणकविनाकविनायकेन का-
व्यत्तमानसमुदेसमुदेत भूमावाकल्पमेवकविकल्पलतावतारः ॥ ॥ इतिश्रीकविकल्पल-
तायांचतुर्थस्तवके सप्तमंकुसुमं सामाप्तं ॥
श्लो- १३- ॥ ॥

३७